

♦ Dramaturgiya

ELÇİN

STALIN

*İki hissə və səkkiz şəkildən ibarət
faciəli fars*

Mənim həyatımın böyük bir hissəsi Sovet İttifaqında keçib.

İllər amansız bir sürətlə bir-birini əvəz edir və bu nəhəng imperiyanın – Sovet İttifaqının süqutu uzaqlaşdıqca, elə bil, elə həmin sürətlə də suallar bir-birini əvəz edir: mən necə bir ölkədə yaşamışam?, bu ölkəyə kimlər rəhbərlik edib?, rəsmi portretlərinin arxasında o rəhbərlər kim idi?, onlar üçün ölkə, xalq, kommunizm idealları və hakimiyət nə demək idi?, əqidə onlar üçün həqiqət idi, yoxsa maska?, söz ilə əməl arasındaki uçurumun səbəbi nə idi? Və s., və i.a.

«Stalin» pyesi bu suallara cavab axtarışlarının nəticəsi, bu düşüncələrin ifadəsi kimi yazıldı.

**Bu pyes Mikayıl Müşfiqin və onun timsalında bütün
repressiya qurbanlarının xatirəsinə yazılmışdır.**

Müəllif

İŞTİRAK EDİRLƏR:

Stalin (1-Kondratyev,
2-Vasiliyev, 3-İqnatov)

Siyasi Büro üzvləri:

- Partiya kuratoru
- Nazirlər kuratoru
- Təhlükəsizlik kuratoru

- Ticarət kuratoru

Polikarpov (İvanov)

Olqa Aleksandrovskaia

Marşallar

Zabitlər

Oğlan

Qız

Zaman: 1950-ci illərin əvvəlləri

Məkan: Bakı, Xəzərin sahili

Moskva, Kreml. Konsperativ mənzil. Lyublyanka zirzəmisi

BİRİNCİ HİSSƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Bakı. Xəzər dənizinin sahili. Axşam.
Qız, Oğlan.

Oğlan ilə Qız dənizin sahilindəki qayalıqda oturublar. Ara-sıra qayalara çırılılan dalğaların səsi eşidilir.

OĞLAN. Sənə nə olub?

QIZ. Heç nə.

OĞLAN. Düzünü de.

QIZ. Bizim qonşumuz var, coğrafiya müəllimidir, Səfər müəllim, bayaq, səninlə görüşə gələndə, küçədə qızıyla rastlaşdım. Ağlamaqdan gözləri şişmişdi. Atasını elə məktəbdə, dərs keçdiyi vaxt, sinifdə həbs ediblər.

OĞLAN. Deməli, xalq düşməni imiş!

QIZ (*tərəddüdələ*). Ancaq... çox sakit, müləyim adam idi... Heç deməzdin...

OĞLAN. Elə olur də!.. Onlar məharətlə maskalanırlar, sən bilmirsən?.. Qızının neçə yaşı var?

QIZ. On iki-on üç olar.

OĞLAN. Hələ başa düşmür də!.. Başa düşmür ki, xalq düşməni olan həmin əksinqilabçı Səfər müəllim onun yalnız bioloji atasıdır. Onun əsil atası isə Stalin! Düz demirəm?

QIZ (*tərəddüddən qurtularaq*). Əlbəttə... Ancaq bunu hələ başa düşmür...

OĞLAN. Yəqin hələ komsomolçu deyil, hə?

QIZ. Hə (*Elə bil, özü-özünə təskinlik verir.*) Bir az böyüsün, hər şeyi başa düşəcək!

OĞLAN. Sən gözlərini yum, ləpələrin səsinə qulaq as, əzizim... O ləpələr qayalara çırıldıqca, elə bil, mənim bütün içimə... necə deyim sənə... bir... bir coşqunluq dolur... Qulaq as... Qulaq as, əzizim... Elə bil, onlar dil açıb danışırlar...

QIZ. Nə deyirlər?

OĞLAN. Deyirlər ki, siz xoşbəxtsiniz! Siz Sovet İttifaqının gənclərisiniz!.. Sizi xoşbəxt gələcək gözləyir! Sizin yolunuz Stalin yoludur!.. Sən düz deyir-sən, əlbəttə, o qız da bunu başa düşəcək!.. Ləpələr deyir ki, əziz Stalin, onun sədaqətli silahdaşları, onun mətin şagirdləri sizi həmin xoşbəxt gələcəyə aparır! Sən də qulaq as, əzizim! Bir anlıq gözlərini yum və qulaq as!..

Pauza.

Qulaq asırsan?

QIZ. Hə.

OĞLAN. O ləpələr sənə nə deyir?

QIZ. Mənə? (*Ruh yüksəkliyi ilə*.) Mənə şeir piçildiyırlar!

OĞLAN. Hansı şeiri?

QIZ. Sevdiyim şeirləri...

OĞLAN. Heç olmasa o şeirlərdən birini mənə de. Sən həmişə şeiri gözəl söyləyirsən! Söylə! Söylə, əzizim!..

QIZ (*daha artıq bir ruh yüksəkliyi ilə*).

Bu sonsuz fəzalar bizimdir, ey dost!
 Bu dərin dəryalar bzimdir, ey dost!
 Səmada yıldızlar, yerdə çiçəklər,
 Ətirlər, ziyanlar bizimdir, ey dost!

Bu dünya ki, mənə açmış qoynunu,
 Mən də oxşamağa hazırlam onu.
 Tərlan xəyalımı pərvazlasın qoy,
 Ulu Stalinin əsas qanunu.

Dərələr, təpələr deyir: Stalin!
 Gurlayan ləpələr deyir: Stalin!
 Mehriban qocalar, sevdalı gənclər,
 Dil açan körpələr deyir: Stalin!

OĞLAN (*təəccübə*). Bu ki, Müşfiqin şeiridir... Sən bilmirsən ki, o, xalq düşmənidir?!

QIZ (*pərt*). Hə. Heç özüm də bilmədim ki, necə ağılıma gəldi... Mən Müşfiqi çox sevirdəm... sevirdim. Şeirlərini əzbər bilirəm...

OĞLAN. Sənəcə xalq düşməni yaxşı şair ola bilər? Onlar hamısı maskalanmış əksinqilabçılardır!.. Kapital dünyasının maskalanmış nökərləridir!.. Cəsuslardır!.. Onlar yoldaş Staline bu cür riyakar sevgi şeirləri yazmaqla, öz düşmən xisletlərini ört-basdır edirlər. Ancaq bizi aldatmaq olmaz!.. Bizi!.. Biz komsomolçuları!.. (*Qızın çıynını qucaqlayır.*) Unut! Əzizim, unut o şeirləri! Qopar, at qəlbindən o riyakar şeirləri! Onlar yoldaş Staline layiq deyillər!

Kiçik pauza.

QIZ. Sən elə bil ki, məni o maskalanmış şeirlər yuxusundan oyatdın!.. (*Sövqlə*.) Unudacağam! Əlbəttə, əzizim, unudacağam! Mən o şeirləri ürəyimdən dartıb çıxaracağam! Onları bax, bu dalgalara atacağam! Getsinlər dənizin dibinə! Qoy, baliqlar yesin onları!..

OĞLAN (*romantik bir əhval-ruhiyyədə*). Yoldaş Staline hələ nə qədər şeirlər yazılaçaq! O şeirləri təmiz üzəklər yazacaq! Biz o şeirləri övladlarımıza öyrədəcəyik! Onlar da öz övladlarına! O zaman artıq düşmənlərdən təmizlənmiş saf bir cəmiyyətdə yüz milyonlarla Stalin övladları yaşayacaq!

İşıq sönür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Moskva.

Kreml, Stalinin kabinet. Gecə.

Stalin, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru, Polikarpov.

Kuratorlar uzun iclas mizinin arxasında üz-üzə oturublar. Stalin öz yazi mizinin yanında dayanıb, çubuqla qəlyanını eşələyir.

Gərgin pauza.

STALİN (*nəhayət, qəlyanı yandırıb, kuratorlara baxmayaraq, pəncərəyə yaxınlaşır və qalın pərdəni kənara çəkərək, eşiyyə baxa-baxa, aramla*). Qo-

ridə bizim qonşuluğumuzda bir kişi yaşayırıdı, Cansuq Kaladze... Qorinin məşhur əyyaşlarından biri idi. Bir eşşək arabası var idi, odundan, çaxır küplərindən tutmuş qarızacan ona-buna nəsə daşıyırıdı. Özünün ayıq vaxtı olmurdu, ancaq eşşək öz işini yaxşı bilirdi, hara lazımiydisə, ora da gedirdi. Bir iti də var idi, acıdan qabırğaları görünürdü. Sərxoş Kaladze arbada boynunu büküb, ağızından su axa-axa yatırıdı, oyananda da araba çarxlarının cırıltısı ile kefli Kaladzenin zümrüməsi bir-birinə qarışırıdı. İt də ləhləyə-ləhləyə Qorinin küçələri ilə o arabanın dalınca gedirdi. Kaladze iki gündən bir təpik vurub, iti qovurdu, ancaq o it yenə qayıdıb gəlirdi...

Kiçik pauza. Kuratorlar diqqətlə qulaq asırlar.

Mənim acıdan ölen o itə yazığım gəlirdi. Bir yaz günü məktəbdən gələndə gördüm ki, o it başını Kaladzenin bağlı qapısına sürtə-sürtə zingildəyir. Anam Kato, evdə yox idi, mənim naharımı mizin üstünə qoyub, harasa getmişdi. Qızardılmış kartofun yanında ət parçası varıydı. Bizim evdə ət çox nadir vaxtlar olurdu, ayda bir dəfə, iki dəfə, ancaq mən o ət parçasını götürüb, Kaladzenin itinə apardım. Əti ona uzatmağımla, bircə anın içində əlimdən qapıb, yeməyi bir oldu. Qurtarıb, əvvəlcə mənə baxdı, sonra əlimə baxdı və birdən atılıb barmaqlarımı sümüyünəcən dişlədi. Yazıq anam, Kato, bir həftə cürbəcür məlhəmlər düzəldib, əlimi sariyırıdı...

Pəncərədən aralanıb, asta və yumşaq addımlarla uzun iclas mizinə yاخınlaşır və mizinin ətrafında dairə vura-vura gəzisir.

Kapitalizm hər vasitə ilə sosializmi laxlatmaq, onu yenidən kapitalizm ilə əvəz etmək istəyir. Baxın, Yuqoslaviyada nə baş verir? Bir ölkədə sosializmi daşıtmak, bütün sosializm cəbhəsinə yalnız xəbərdarlıq deyil, bu, bir zərbədir, bu, real təhlükədir. Satqın Tito başda olmaqla bir dəstə quldur əslində Yuqoslaviyada kapitalizmi bərpa etmək istəyir. Kim idi Tito? Kaladzenin iti kimi acıdan qabırğaları görünürdü. Biz ona nələr etmədik? Ona «Qələbə» ordeni verdik! Birinci dərəcəli Suvorov ordeni verdik! Onu dünyaya tanıtdıq. Biz olmasaydıq, Yuqoslaviya Hitlerlə bacaracaqdı? Partizanlar ov tūfəngi ilə Yuqoslaviyanı azad edəcəkdilər? (*Təhlükəsizlik kuratoruna baxaraq.*) Mühəribə vaxtı biz onlara nə qədər yardım etdik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). 115 min tūfəng, 35 min avtomat...

STALİN (*onun sözünü kəsərək, sərt*). Dayan!.. Sən, nədi, bizim köməyi-mizi azaltmaq isteyirsən? 38 min avtomat!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Üzr isteyirəm, yoldaş Stalin! Mexaniki səhv dedim...

STALİN. Bilmirəm, mexaniki idi, yoxsa, yox?

Kiçik və gərgin pauza.

Davam et.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. 38 min avtomat, 16 min pulemyot, 50 təyyarə, 70 tank.

STALİN (*Nazirlər kuratoruna baxaraq*). Bəs, valyuta?

NAZIRLƏR KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). 44-cü ildə onlara faizsiz olaraq valyuta və qızılla 10 min dollar borc verdik.

STALİN. Bəs, Tito nə etdi? Özünü kommunist adlandıran bu tip indi marksizmə, leninizmə zidd siyaset yürüdür. İngiltərə ilə him-cim edir. Niyə?

Bu siyaset sənə nə verəcək? Təəccüb edirəm: bu adam özünü Yuqoslaviyanın Bismarkı hesab edir, ancaq Balkanların nə olduğunu başa düşmür, Balkanlardakı közün qızartısını hiss etmir. Fürsət düşən kimi, elə həmin İngilterə, Amerika, onların əlaltıları Yuqoslaviyanı parçalayıb, cırdan dövlətlərə çevirəcək, onlar da bir-birini qırmağa başlacaq. Yuqoslaviya zəhmətkeşləri yenə kapitalizmin əsarətinə düşəcək. Bizim üzümüzə gülürdü, daxili isə bize qarşı kin-küdürüətə dolu idi. Biz olmasaydıq, Çörçil Yuqoslaviyadan əl çəkəcəkdi? Ancaq Tito indi gedib ingilislərə yaltaqlanır!.. Ingilislərə etibar etmək olar? İngiltərə hansı xalqı xoşbəxt edib? Ərəbləri? Afrika xalqlarını? Hindistanı iki yerə bölbüb bir-biri ilə düşmən edən İngiltərə deyil? (*Ayaq saxlayaraq, Ticarət kuratoruna baxır.*) 18-ci ildə ingilisler 26 Bakı komissarını Ağıcaqum çöllərində xaincəsinə güllələmədilər?..

TİCARƏT KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Bəli, yoldaş Stalin, elədir.

STALİN (*bir az susduqdan sonra təbəssümələ*). Ancaq əslində onlar neçə nəfər idi?

TİCARƏT KURATORU. Mən... mən yerli bolşeviklərin köməyi ilə həbsxanadan qaça bildim.

STALİN (*eləcə təbəssümələ*). İyirmi yeddi oldu iyirmi altı, hə?

TİCARƏT KURATORU. Bəli, yoldaş Stalin. Ancaq... (*Həyəcandan udqu-nur.*) ancaq yoldaşlar bu faktı yoxlayıblar, mənim dediklərim təsdiq olunub. Mən Bakı bolşeviklərinin köməyi ilə həbsxanadan qaçdım və partiyada fəaliyyətimi davam etdim. Bunu Lenin də təsdiq etmişdi.

STALİN. Əlbəttə, təsdiq olunub. Bunu Lenin də təsdiq etmişdi, düzdür. Sən demirsən, ancaq özüm deyirəm: bunu mən də təsdiq edirəm.

TİCARƏT KURATORU (*həyəcan içində*). Yoldaş Stalin... Siz bunu dəfələrlə təsdiq etməsiz.

STALİN. Başqa cür necə ola bilər?.. (*Təhlükəsizlik kuratoruna baxır.*) Elə deyil?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Elədir, yoldaş Stalin! Ancaq...

STALİN. Ancaq nə?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ancaq siz tapşırsaz, yenidən yoxlayarıq!

STALİN (*gəzişə-gəzişə*). Tapşırsam, əlbəttə, yenidən yoxlayacaqsız. Ancaq buna lüzum var?

Gərgin pauza.

(*Partiya kuratoruna baxaraq.*) Necə bilirsiz?

PARTİYA KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Siz necə tapşırsanız, biz də o cür qərar qəbul edəcəyik, yoldaş Stalin!

STALİN. Bilirəm. Siz mənim dediklərimi həmişə səmimiyyətlə, həmişə ürəkdən qəbul edirsiz. Elə deyil?

PARTİYA KURATORU. Elədir, yoldaş Stalin!

STALİN. Həmişə ürəkdən, hə?

PARTİYA KURATORU. Bəli! Həmişə ürəkdən!.. Həmişə, yoldaş Stalin, həmişə.

STALİN. Bilirəm... Bilirəm... (*Yenə ayaq saxlayıb, Ticarət kuratoruna baxaraq.*) Siz hətta Bağırovla da dostsunuz, bilirəm... Mir Cəfər Azərbaycanda, siz isə burda, Moskvada, Kremlə – ancaq dostluq edirsiz. Bu, çox yaxşıdır. Hə?

TİCARƏT KURATORU (*dili dolaşa-dolaşa tələsik*). Mən... Siz... Yol... Yoldaş Stalin... iki dəqiqəlik icazə olar?

STALİN. Çıxmaq isteyirsiz? Buyurun, buyurun...

Ticarət kuratoru qarnını tutub, az qala qaça-qaça kabinetdən çıxır.

STALİN (*gəzişə-gəzişə*). Müharibə vaxtı da, elə müharibədən əvvəller də bizim necə ağır vaxtlarımız olub. Kim bizi kömək edib? Heç kim!.. İyirminci illerin sonlarında, o ağır zamanda biz hətta Ermitajın eksponatlarını satmağa məcbur olduq. Gələcək nəsillər, bilmirəm bunu bizi bağışlayacaq, ya yox? Rafael... Tsian... Van Deyk...

Pauza.

(*Eləcə gəzişə-gəzişə*.) Ancaq nə etmək olardı? Xoşbəxt həyat müftə əldə olunmur! (*Nazirlər kuratoruna baxır*.) Elə deyilmi?

NAZİRLƏR KURATORU. Bəli, yoldaş Stalin, elədir!

STALİN. İnqilabdan sonra hakimiyyəti saxlamaq hakimiyyəti əldə etməkdən daha vacibdir, daha çətindir.

NAZİRLƏR KURATORU. Siz bunu bacardız!

STALİN. Yox, biz bunu Lenin başda olmaqla, hamımız birlikdə bacardıq! Biz! Ancaq biz bunu nə üçün bacardıq?

PARTİYA KURATORU. Sizin dahiyanə...

STALİN (*onun sözünü kəsərək*). Qurtarın bu ştamplanmış sözləri... Yoldaş Stalini nə qədər tərifləmək olar? Biz xalqa arxalandığımız üçün bunu bacardıq. Xalq bizi müdafiə etdiyi üçün bunu bacardıq.

Ticarət kuratoru içəri daxil olur.

TİCARƏT KURATORU. İcazə olar, yoldaş Stalin?

STALİN (*onun qarşısında dayanaraq*). Ancaq biz Ermitajdakı əsərləri satmağa məcbur olanda, Gülbənkyanın namizədliyini siz verdiz. Elə deyilmi? O da bütün kapitalistlər kimi, xəsisin biri idi... (*Yenə gəzişərək, elə bil, kuratorların ayaq üstə dayandığını indi görür*.) Əyləşin, siz niyə ayaq üstə durmusuz? (*Ticarət kuratoruna*.) Keçin, keçin oturun.

Kuratorlar əyləşirlər.

(*Gəzişə-gəzişə*.) Biz gərək səhvlerimizdən nəticə çıxaraq. İsrail dövlətini kim yaratdı? İngiltərə? (*Təbəssüm/ə*) Əksinə, onlar eleyhinə idi, her vasitə ilə çalışırdılar ki, bu iş baş tutmasın. Amerika? Kapitalist Avropası? Yox! İsrailin adını dünya xəritəsinə biz yazdıq. Biz, Sovet İttifaqı! Biz olmasadıq, İsrail əreblərin qabağında nə edəcəkdi? Ancaq sonra nə oldu? İsrail Amerika ilə bacı-qardaş oldu. Yəhudiləri bizim əleyhimizə qızışdırıldı, yəhudi hiyləsi ilə bizim ətrafımızda hörümçək toru hörməyə başladı. (*Bir anlıq ayaq saxla-yaraq, Nazirlər kuratoruna baxır*.) Bunun sizə dəxli yoxdur. Siz yəhudi deyilsiz, siz kommunistsiz. Elə deyil?

NAZİRLƏR KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Elədir, yoldaş Stalin.

STALİN (*gəzişərək*). Biz gərək xaricdəki düşmənlərimizi vaxtında tanıyaq və xalqımıza da tanıdaq. Vaxtında da cəzalandırıaq. Daxildə də düşmənlər az deyil. Bizim öz aramızda da mənənə satılmış adamlar sinfi mübarizə genişləndikcə, xalq düşməninə çevrilirlər. Çünkü nəzəri cəhətdən də, mənəvi cəhətdən də sinfi mübarizəyə hazır deyillər. Bir tərəfdən də kapitalizm dünyası bizim uğurlarımızı görüb, daha da azlığınışır, özümüzünləri ələ

almağa çalışır və bəzən buna nail də olur. Deyəsən, sayıqlığı itirmişik... Siz yox, siz cavansız... Siz sayıqsız, hə?

Kuratorlar şaşırılmış vəziyyətdə susurlar.

Hə, vintləri bir az boşaltmışıq... Siz yox... Bilirəm, siz sayıqsız. Mən... mən... (Yenə pəncərəyə yaxınlaşıb, qalın pərdəni kənara çəkərək, çölə baxır.)

Kiçik pauza.

Yüz yaşına çatmış, ürəyi mərhəmətlə dolu bir Şeyx bir yay günü gölün yanından keçəndə, görür ki, uşaqlar oynasa-oynasa, qışqır-bağır sala-sala çımlırlar. Əlləri, ayaqları şikəst olan bir uşaq da bir kənarda oturub, həsrət dolu nəzərlərlə göldə çımən uşaqlara baxır, çünki özü o uşaqlar kimi göldə çımə bilmir. Şeyxin o əllil uşaqa yazıçı gəlir, əllərini göyə tutub: «- Ya Allah,- deyir.- Yalvarıram sənə, o şikəst uşağı sağalt! Qoy, o da o sağlam uşaqlar kimi göldə çımsın, oynasın, atılıb-düşsün!» Şeyxin bu yalvarışından sonra o uşaq birdən-birə sağalır, uşaqlarla birlikdə göldə çımir və Şeyx hər dəfə o gölün kənarından keçəndə o uşağın xoşbəxtliyinə sevinir. Bir gün o gölün kənarı ilə Şeyxin yolu sübh tezdən düşür və Şeyx görür ki, həmin uşaq da tezdən ora gəlib, əlindeki biçaqla bir-bir qamışları kəsib, uclarını sıvırərək, itiləyir, sonra onları gölün dibinə basdırır ki, bir azdan gəlib burda çımən uşaqların bədəninə batsın. Şeyx əllərini göyə qaldırıb: «- Ya Allah,- deyir.- Bağışla məni! Bağışla ki, mən sənin əməllərinə şəkk etdim!..»

Pauza.

(Elə bil, özü özü ilə danışır.) Axmaq Şeyx!.. Allahın işinə qarışır!..

Qəflətən zəng səsi eşidilir və yazı mizinin üstündə yaşıł işıq tez-tez yanıb-sönüür. Stalin mizə tərəf baxır və asta addımlarla o tərəfə yaxınlaşıb, elə bil hava ilə danışır.

(Sakit səslə.) Nə olub?

İşıq qəbul otağında ayaq üstə özünü tarım çəkib, farağat duraraq, telefon dəstəyini qulağına dirəmiş Polikarpovun üzərinə düşür. Onun səsi kabinetə yayılır.

POLİKARPOV. Yoldaş Stalin! Tapşırılmışdım ki, de Qoll zəng edən kimi sizə məruzə edim! O, zəng edib.

STALİN. Yaxşı!... (Polikarpovun üstünə düşən işıq sönür.) (Kuratorlara.) Siz gedə bilərsiz.

İşıq sönür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

*Moskva. Kreml, Stalinin kabineti və qəbul otağı.
Stalin, Olqa Aleksandrovskaya, Polikarpov.*

Səhnənin sağ tərəfində Stalinin kabineti. Kabinetin sol tərəfində Stalinin qəbul otağı. Kabinetlə qəbul otağı arasında içi pambıqla doldurulmuş qalın

meşin qapı var. İkinci meşin qapı isə kabinetin yuxarı başında, Stalinin mizinin arxasındadır.

Stalin kabinetdə pəncərənin qabağında dayanıb, qalın və ağır pərdəni aralayaraq eşiyyə baxır.

Qəbul otağında Polikarpov üstünə yeddi-səkkiz telefon düzülmüş mizin arxasında oturub. Bir telefon isə qalanlardan aralı çəkilib.

Olqa Aleksandrovskaya Polikarpovla üzbəüz kresloların birində əyləşib. Telefonlar dayanmadan zəng çalır.

POLİKARPOV (*telefonun dəstəyini qaldıraraq*). Mümkün deyil! (*Dəstəyi yerinə qoyur.*)

Polikarpov telefon dəstəklərini bir-bir götürərək cavab verir:

- Məşğuldur!
- Sabah zəng edin!
- Mənə belə bir tapşırıq verilməyib!
- Çatdıraram!
- Bir dəqiqə. (*Qarşısındaki ikinci qalın dəftərə baxır.*) Sizi 23.30-da qəbul edəcək.
- Məşğuldur!

Və mexaniki bir çevikliklə qarşısındaki dəftərə zəng çalanların adlarını qeyd edir.

Kabinetdə isə Stalin pəncərənin qarşısından aralanıb, asta addımlarla yazı mizinə yaxınlaşır və qəlyanını götürüb, yandırmaq istəyir. Ancaq bir neçə an gözləyib, qəlyanı yenə yerinə qoyur və saata baxaraq, mizin üstündəki zəngi basır.

POLİKARPOV (*ayrıca dayanmış telefonun dəstəyi qaldırıb, cəld ayaga qalxaraq farağat dayanır*). Eşidirəm, yoldaş Stalin!

STALİN (*asta səslə*). Aleksandrovskaya gəlib?

POLİKARPOV. Bəli, yoldaş Stalin!

STALİN. Gəlsin...

POLİKARPOV (*dəstəyi asaraq*). Keçə bilərsiniz, yoldaş Aleksandrovskaya.

Olqa Aleksandrovskaya qalxıb irəliləyərək, meşin qapını açmaq istəyir, ancaq gücü çatmır və yardım üçün Polikarpova baxır. Polikarpov ona fikir verməyərək, qeydlərini edə-edə telefonlarla məşğuldur:

- Siz sabah zəng edin!
- Çatdırımışam!
- Mümkün deyil!
- Sizi saat 0.45-də qəbul edəcək!
- Məşğuldur!
- Saat 1.30-da sizinlə danışacaq! Hazır olun!

Olqa Aleksandrovskaya nəhayət ki, meşin qapını açmağa müyəssər olur və kabinetə keçib qapını örtür.

Qapının örtülməsi ilə telefonların səsi kəsilir və dərhal da qəbul otağı göz-dən itir.

Görünən yalnız Stalinin kabinetidir.

STALİN (*eləcə asta addımlarla Olqa Aleksandrovskaaya yaxınlaşaraq, iki əli ilə də onun əllərindən tutur, bir müddət ona baxır və asta səslə*). Olqa!.. (*Sonra Olqa Aleksandrovskayanın bir əlini qaldırıb, öpür.*)

Kiçik pauza.

Çox qocalmışam, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*yüngülçə başını bulayaraq*). Ancaq...

STALİN. Ancaq nə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Çox yorğunsan...

Olqa Aleksandrovskaaya əlini çəkmək istəyir. Stalin onun əlini buraxmır və bir müddət eləcə qapının ağızında dayanırlar.

Olqa Aleksandrovskaaya araya çökmüş bu sükutda özünü açıq-aşkar na-qolay hiss edir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən ilk dəfədir ki, sənin kabinetini görürəm, İosif...

STALİN (*onun əlini buraxaraq, divana tərəf işarə edir*). Keç, əyləş...

Olqa Aleksandrovskaaya divanda oturur və maraqla kabinetinə gözdən keçirir.

(*Ayaq üstə*.) Olqa!.. Knyajna Olqa Aleksandrovskaaya!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Knyajna yüz illik bir keçmişdə qalıb, İosif. Təkcə sən bunu hələ də unutmursan... Mən SSRİ Xalq artisti Olqa Aleksandrovskaayam.

STALİN. Knyajna və SSRİ Xalq artisti!.. Qəribə səslənir, hə? Axır vaxtlar bu, yadına düşəndə içimdə gülmək tutur məni.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Gör, nə qədər illər keçib, ancaq sən hələ də güləndə, içində gülürsən...

STALİN. Hə, çox illər keçib... (*Yazı mizinə yaxınlaşaraq, qəlyanı götürüb, yandırmaq istəyir, ancaq dayanır.*) Yox, sənin qəlyan tüstüsündən xoşun gəlmir...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*mütəəssir*). Sən hələ bunu yaddan çıxarmamışan?

Stalin cavab verməyərək, asta addımlarla gəzişir.

Kiçik pauza.

STALİN. Nə deyirlər, nə danışırlar, Olqa? (*Gülümsəyir*.) Böyük Teatrın intriqalarından başqa!.. Yoldaş Stalindən nə deyirlər?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hamı yoldaş Stalini sevir...

STALİN. Hamı sevir və tərifləyir, hə? Səncə nə qədəri ürəkdən tərifləyir, nə qədəri boğazdan yuxarı? Nə qədəri də, əslində... (*Sözünə ara verərək*.) düşməndir!?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən bunu deyə bilmərəm, İosif. Hə halda çoxu səni ürəkdən istəyir.

STALİN. Yalnız Olqa Aleksandrovskaayanın başqa. Çünkü onun genetik yaddaşı buna imkan vermir. Görünür, mən də, Olqa, genetikani nahaq yaxına buraxmırıam!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, mən səni istəməsəydim, iyirmi il bundan qabaq sənin yatağına girməzdim.

STALİN. Çünkü sən də yoldaş Stalindən qorxurdun! Düz deyirəm, yoxsa, yox?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən birinci dəfə telefonla mənə zəng eləyəndə, mən əvvəlcə inanmadım ki, Stalinlə danışıram... Sonra sən «Yevgeni Onegin»ə gəlmışdin, indiki kimi yadımdadır. Sən geləndə, həmişə ol-duğu kimi, teatrın divarları da həyəcan içində idi. Mən o qədər həyəcanlıydım ki, səhnəyə güclə çıxırdım, az qalırdı ki, Tatyananın ariyasını yarımcıq kəsib, səhnədən qaçım. Tamaşadan sonra gördüm ki, xalatımın cibində kağız var: məni maşın gözləyirdi.

Kiçik pauza.

Qorxu deyirsən... Əlbəttə, qorxu var idi, ancaq bir macəra romantikası, bir maraq da var idi. (*Elə bil, həmin hissələri təzədən yaşayır.*) Ərli gənc qadın idim, özüm də knyajna, mən nə etməli idim. Fikirləşirdim ki, tək özümlə yox, ərimlə də nə desən edə bilerlər. Naum Solomonoviç sakit adam idi, daima da Sibir qorxusu altında yaşayırdı, qardaşı biz evlənmezdən qabaq xalq düşməni kimi güllələnmişdi. Bir tərəfdən də, hə, o romantika... Birinci dəfə sənin yataq otağına girəndə də, qorxu var idi, əlbəttə, ancaq qorxudan da çox, mənim ürəyimi bir nağıl əhval-ruhiyyəsi bürümüşdü. Yataq otağında dediyim o sözlər də, indiki kimi yadımdadır: «.... Yoldaş Stalin!.. Siz nə edir-siz, İosif Vissarionoviç?.. Yox...» Ancaq mənim o müqavimətim, əslində, razılıq idi... Sən də bunu çox gözəl başa düşürdün. Ancaq sonralar mən sənə biganə olsaydım, sənin çarpayına girməzdim, İosif. Sibirə gedərdim, özümü öldürərdim, ancaq sənin çarpayına girməzdim. Naum Solomonoviç on beş ildən çoxdur, o biri dünyadadı. Bilmirəm, indi orda məni bağışlayır, ya yox?.. Bunlar elə-bele sözlər deyil. O zaman, İosif, sən mənim üçün yoldaş Stalin-dən daha çox, Kobaydın. Əfsanəvi Koba...

STALİN (*fikrili*). Sən Koba haqqında nə bilirsən ki... Koba Robin Qud de-yildi.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hər halda, mənə belə gəlirdi. Şeirlər yazan Koba! İnqilabçı Koba! Sürgünlərdən qaçan Koba!

STALİN. O şeirləri tapıb, rus dilinə tərcümə edənləri mən gərək gülləlet-dirəydim!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif!..

STALİN. Sən indi də məndən qorxursan... Polikarpov özü zəng edib, səni dəvət etdi?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hə...

STALİN. Sən də qorxdun?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bilmirəm, bəlkə nostalgiya ilə bərabər, maraqla bərabər – zarafat deyil, bu qədər illər keçib – bir az da qorxu var idi...

STALİN. Biz səninlə axırıncı dəfə, gör, nə vaxt görüşmüşük... Bu keçən illər ərzində, sən heç məni görmek istemirdin?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, mən səni hər gün görürəm. Qəzetlərdə, jurnallarda, kinoda... Hərdən mənim tamaşalarıma gəlib, öz lojanda oturanda da, mən səni, düzdü, uzaqdan da olsa, görürdüm. İosif, həqiqəti bilmək istəyirsənə, mən səni görürdüm və sevinirdim. Sevinirdim ki, sən səhnəyə baxa-baxa, mənə qulaq asa-asə bizim görüşlərimizi xatırlayırsan... O görüşlər mənim üçün çox əzizdir, İosif...

STALİN. Ancaq o sevincin, o əzizliyin içinde həmişə qorxu da olub...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nə bilim... Bəlkə də...

STALİN. Demeli, qorxmaq üçün səbəb var!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (gülərək). Sən ki, hələ indi də yada salırsan: «knyajna Olqa Aleksandrovskaya». Mən Sovet İttifaqında yəqin yeganə keçmiş knyaz qızıyam ki, güllələnməmişəm, xaricə qaçmamışam...

STALİN (Olqa Aleksandrovskayanın yanında oturaraq). Ancaq mənə görə yox, öz sənətinə görə. Mən bilirom, Olqa, sən ürəyində sovet quruluşunu sevmirsən, hətta bu quruluşa nifret edirsən. Ancaq bilirsən, sənin bu nifrətin mənasız bir şeydir. Ona görə ki, sən sovet mədəniyyətinin böyük nümayəndəsi! Şalyapin knyaz oğlu deyildi. Sədə bir kəndçinin övladı idi. Düzdü, ona «Əlahəzrətin solisti» adını vermişdilər. Biz isə iyirminci illərin əvvəllerində «Respublikanın xalq artisti» adını təsis etdik və bu adı ilk dəfə ona verdik. «Respublikanın xalq artisti Fyodr Şalyapin! Xalqın oğlunu əlahəzrətdən alıb, xalqa qaytardıq! Bəs, xalqın oğlu nə etdi? Qastrol adı ilə Amerikaya, Avropaya getdi. Əslində isə, dovşan kimi ölkədən qaçıdı. Elə bir vaxt idi ki, sovet uşaqları acıdan ölürdü. Şalyapin isə kapitalist ölkələrində konsertlər verirdi, monarxist emiqrantların uşaqlarına yardım edirdi, xeyriyyəciliyə məşğul olurdu. Biz xalqa xəyanət edən bu adamın «Xalq artisti» adını ləğv etdik ki, qoy, özünü xalqın yox, əlahəzrətin solisti hiss etsin... Görünür, bu, onun üçün daha xoşdur: «Əlahəzrətin solisti.» Ancaq sən, Olqa, öz böyük sənətinlə sovet xalqına xidmət edirsən! Sən sovet konservatoriyasının professorusan, sovet gənclərini sənətə getirirsən! Sən donmuş Ladoqa ilə yük maşınında mühasirədə olan ac Leningrada gedib, orada konsertlər verəndə, sovet insanına, sovet əsgərinə ruh verirdin!.. Və mən... mən səninlə fəxr edirdim!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (aşkar bir sevinclə). Oy, İosif, sən mənim o konsertlərimdən də xəbərdarsan?

STALİN. Olqa... Olqa... Mən sənin romanlarından da xəbərdaram... Yox, yox, sən pərt olma, şaşırmama, mən bunda pis bir şey görmürəm. Sən gözəl idin... Tək idin... Bəlkə də... bilmirəm... tənha idin...

Kiçik pauza.

Sən indi də gözəlsən, Olqa. Sənin sinənin altında, ürəyində nə var, o yalnız sənə aiddir, ancaq sən sinənin üstündə sovet ordenləri gəzdirirsən və o ordenlər həqiqətən sənin sənətinə görə verilib. Sən Stalin mükafatları alanda, ola bilər düşünmüsən ki, bu, mənə görədir. Yox, mən heç vaxt bunun təşəbbüskarı olmamışam, sən o mükafatları öz sənətinlə almışan. Sovet zəhmətkeşləri səni qiymətləndirirlər.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bu qədər illərdən sonrakı görüşdə bu söhbət, səncə, qəribə deyil? (*Maraqla kabinetin gözdən keçirir.*) Yoldaş Stalinin kabineti... Bu kabinet uzun illər boyu kimləri... kimləri görməyib?..

STALİN (ayağa qalxaraq). Onların çoxu indi ordan mənə baxır. (*Barmağını yuxarı tuşlayır.*) Ordan!.. (*Yenə gəzişir.*) Kimlərisə Allah çağırıb, kimlərisə ondan icazəsiz mən ora göndərmişəm. Bilirem, Olqa, sən dindarsan. Sən o vaxtlar da gizlincə boynunda xaç gəzdirirdin. Soyunanda o xaçı açıb, məndən gizlədirdin. (*Yenə barmağını yuxarı tuşlayır.*) Ondan yox, məndən qorxurdun... (*Ayaq saxlayaraq, təbəssümə.*) Olqa, səncə, yoldaş Stalindən nəsə gizlətmək olar? (*Var-gelinə davam edir.*) İndi də əminəm: boynundan xaç asılıb. O xaç yanlız ona görə sənə əziz deyil ki, nənəndən, ya anandan yadigar qalıb, ən başlıcası ona görə ki, o, sənin təskinliyindir. Sən Allaha inanırsan.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, sən, İosif?

STALİN. Mən? Mən qocaldıqca, deyəsən, bir az səfehləyirəm, Olqa... Axır vaxtlar cürbəcür fikirlər girir beynimə... Hər halda... yox! İnanmiram! Bilirsən, niyə? Çünkü mən heç nəyə inanmiram! Qabaqlar heç kimə inanmir-dim, indi heç nəyə inanmiram! Bu, dəhşətdir, hə? (*Sarkazm ilə.*) Yoldaş Stalin heç kimə və heç nəyə inanmayan bir insandır!

Kiçik pauza.

(*İstehza ilə.*) İnsandır? İnsandır, yoxsa Allahdır, hə, Olqa?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, sən çox yorğunsan...

STALİN (*gülümşəyir*). Sovet İttifaqının ən böyük düşməni Çörçildir. Mən Tehranda da, Yaltada da, Potsdamda da onunla yanaşı oturanda, onun gizlətmək istədiyi nifrətini – söhbət şəxsən məndən getmir, bize, Sovet İttifaqına, kommunizmə, bizim gücümüzə nifrətini cismani hiss edirdim. Ancaq onun bir yaxşı sözü var: «Hakimiyyət – yorur, hüdudsuz hakimiyyət isə – hüdudsuz dərəcədə yorur.» Hm... qəribədir, mən bunları sənə nə üçün danışıram? Ona görə ki, azad, sərbəst danışdığını yegane adam sənsən? Ola bilər... Yəqin belədir... Səninlə də, gör, neçə illərdir görüşmürük. Müharibə... Sonra da bu ağır illər... Bir maraqlı şey deyim sənə? Hərdən öz-özümə də səninlə danışıram.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*mütəəssir*). Gəl bura, gəl mənim yanında otur, İosif.

Stalin, elə bil, bu sözləri eşitmır və eləcə var-gəl edir.

Heç olmasa nəvələrinlə görüşməyə vaxt tapırsan, İosif?

STALİN. Məsələ vaxtda deyil. Mənim nəvələrimin nə üçün xüsusi imtiyazı olmalıdır? Sovet İttifaqındakı nəvələrin hamisinin babası yoldaş Stalin deyil? Onlar mənimlə görüşə bilir? Mənim nəvələrim də onlardan biridir!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axi, həyatın öz qanunları var...

STALİN. Həyatın yalnız iki qanunu var: dünyaya gəlmək və dünyadan getmək. Qalan qanunları hakimiyyət yaradır! Həmişə də belə olub! Sadəcə, formalar dəyişib. Hakimiyyət və saray! (*Barmağını yuxarı tuşlayır.*) O, hakimiyyəti yaradanda sui-qəsdləri və çevrilişləri, siyasi satqınlığı və riyakarlığı, yaltaqlığı və xəyanəti də hakimiyyətlə birlikdə yaradıb. Epoxalar dəyişir, siyasi formasiyalar dəyişir, ancaq saray həmin saraydır. Dünən adı bir cür idi, bu gün Siyasi Bürodur, sabah başqa adı olacaq, mahiyyət isə dəyişməzdır. Napoleonun yanında daima Taleyranın olması mütləqdir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənin ki, bütün ətrafın sadıq silahdaşlarındır...

STALİN. İuda da İsusun sadıq silahdaşı idi, Olqa...

Pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən bütün ömründə kimisə sevmisən, İosif?

Stalin pəncərənin qarşısında ayaq saxlayıb, tünd rəngli, qalın və ağır pərdəni aralayaraq, çölə baxır.

STALİN. Qar yağır...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən heç olmasa dırnağının ucu qədər məni sevmisən?

STALİN. Səni sevənlər az olmayıb, Olqa!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən ele bilirsən ki, mən onların hamisindən soruşmuşam ki, məni seviblər, ya yox? Buna ehtiyac olmayıb. Mən səndən soruşuram, İosif.

Stalin pəncərənin qarşısından aralanıb, yenə var-gəl edir.

STALİN (*təbəssümlə*). Mənə çox gülməli gəlir... «Yoldaş Aleksandrovskaya!» Ya da, «yoldaş Olqa.» «Yoldaş knyaz qızı Olqa Aleksandrovskaya!» Necə səslənir? Sovet İttifaqında yeganə adamsan ki, sənə heç cürə «yoldaş» deyə bilmərəm! Aleksey Tolstoy mənim üçün qraf yox, «yoldaş Tolstoy»dur. Uzaqbaşı (*Gülümsəyir.*) «qırmızı qraf»dır... Ancaq sən «yoldaş Aleksandrovskaya» deyilsən.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən mənim sualıma cavab vermədin, İosif!

STALİN. Bəyəm bu cavab deyil?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nə? Mənə «yoldaş» deyə bilməmeyin?

STALİN. Bəyəm bu azdır, Olqa? (*Gəzişə-gəzişə.*) Pu İ – Mancuriyanın imperatoru, qədim Çin imperatorlor nəslinin son nümayəndəsi, mühəribədən sonra bizim əsirimiz idi. Onu Xabarovskdakı düşərgədə saxlayırdıq. (*Gülümsəyir.*) Ordan mənə məktub yazmışdı ki, onu Çinə təhvil verməyək, qorxurdu... Yazırkı ki, marksizm-leninizmi öyrənir, partiya üzvü olmaq istəyir, xahiş edirdi, onu partiyaya üzv qəbul edək.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Kommunist partiyasına?

STALİN (*aşkar bir tənə ilə ayaq saxlayır*). Bizdə başqa partiya var, Olqa? (*Yenə gəzişə-gəzişə.*) «Yoldaş imperator...» Gülməlidir, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Gülməli?.. Məncə... məncə, daha çox faciəvidir. Bəs, sən nə etdin?

STALİN. Onu Çinə göndərdim.

Kiçik pauza.

Belə-belə işlər, Tamara!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Tamara? Tamara sənin yadından çıxmır... Qafqaz qızı Tamara... Qafqazı sənin yadına salır?

STALİN. Yox...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, niyə, İosif? Bu qədər illər keçib...

STALİN. Mərhəmətinə görə.

Stalin uzun iclas mizinə yaxınlaşaraq, stəkan götürür və su tökür.

Su içirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yox, sağ ol.

STALİN (*bir-iki qurtum su içərək, stəkanı yerinə qoyur və asta addımlarla pəncərəyə yaxınlaşır, yenə ağır pərdəni kənara çəkib, çölə baxaraq*). Qar daha da bərkisiyir...

Pauza.

Tamara da knyaz qızı idi... Araqvinin sahilində yaşıyan təmiz, gözəl, azad bir qız...

Kiçik pauza.

Heç kim olan, rusca aksentlə danişan, Sibirdən qaçıb gəlmış bir gürcü
Böyük Teatr balkonunun son sıralarında oturub Rubinşteynin «Demon»una
baxır... Hər dəfə bunu yadına salanda, elə bil, o anları yenidən yaşayıram...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bilsən, İosif, mən nə qədər istərdim ki,
onda səni görəydim. Səni, Kobanı! Təəssüf!.. Cox təəssüf!.. Mən nə biləy-
dim, tək mən yox, aktyorların hamısı, o günkü tamaşaçılar, bütün Böyük
Teatr nə biləydi ki, gələcəyin yoldaş Stalini həmin zalda oturub tamaşaaya
baxır?

STALİN. Qırx ildən də çox keçib, ancaq elə bil, dünən idi...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (yarızarafatla). İlləri tez-tez yada salma,
İosif!

STALİN. Olqa, sən həmişə cavansan! Mələk sənin Tamaranın ruhunu
göylərə apardı... Sənin Tamaran bağışlanıb! O, cənnətdədir! İblis isə yenə
əbədi tənhalığa məhkumdur... (*Bir neçə an sükutdan sonra, yavaşdan, elə
bil, öz-özünə söyləyir.*)

И Ангел строгими очами
На искусители взглянул.
И, радостно взмахнув крыльями,
В сиянье неба потонул.
И проклял Демон побежденный
Мечты безумные свои,
И внов остался он, надменный,
Один, как прежде, во веселенной
Без упованья и любви!..

Pauza.

Tamara İblislə öpüşdü, ancaq Olqa, bizim görüşlərimizdə mənə elə gə-
lirdi ki, onun öpüşü həmişəlik sənin dodaqlarındadır, ona görə də o dodaqlar
o cürə alışib-yanırdı. Mən səni öpəndə, Tamaranın dodaqlarında qalmış İblis
təmini hiss edirdim. Mən Böyük Teatrda o zaman hələ xalqına xəyanət et-
məmiş Şalyapinin İblisinə, sənin Tamarana qulaq asdıqca, bu sənətin qar-
şısında özümü kimsəsiz bir küçə küçüyü kimi hiss edirdim. Mən gözlərimi
yumurdum ki, heç nə görməyim. Ancaq sənə qulaq asanda sifətin, bədənin
gözlərimin qabağına gəlirdi. Sənin ariyaların, elə bil, səni soyundurdu,
ancaq mən bilirdim ki, sənin çılpaq bədənin məndən çox uzaqlardadır!.. Mən
başa düşürdüm ki, bu əbədi bir uzaqlıqdır!.. Mən başa düşürdüm ki, ailəsinin
sözünə baxmayıb, knyaz Aleksandrovskinin qadağalarına məhəl qoymayıb
səhnəyə çıxan, inadkarlığı az qala əfsanəyə çevrilmiş gənc knyaz qızı Olqa
Aleksandrovskaya məndən uzaq olduğu qədər də, lojalarda oturub, əyinlə-
rindəki fraklarda toyuğa oxşayan özündənrazı o bantlı ağalara yaxındır. Mən
o ağalarla bərabər, o bərbəzəkli lojaları da partlatmaq istəyirdim. Mənə elə
gəlirdi ki, o ağalar heç vaxt Tamaranı başa düşməz. Onlar Tamaranı yalnız
ittiham edə bilərlər, çünki Tamara İblisin sevgisini hiss etdi, İblisin eşqinə
inandı, İblisin tənhalığa məhkumluğu, bəlkə özünün də xəbəri olmadan Ta-
maranın ürəyini ağırtdı. Bu böyük bir mərhəmət idi ki, sevgiyə çevrildi. Ta-
maranın bu sevgisi İblisə təmiz, pak bir ruh verirdi, bəlkə də onu o

məhkumluqdan qurtaracaqdı?.. Bəlkə İblisin ürəyində çaxmış o zəif qığılçım bir işığa çevriləcəkdi, hə?.. Onun ürəyini qızdıracaqdı?.. Onun ürəyindəki o kini, kədəri dağıdacaqdı?..

Kiçik pauza.

Bu əfsanəni kim yaradıb? İnsanlar. Kim onu dahiyanə poemaya çevirib? Dahi Lermontov! Ancaq bu sevgiyə, bu mərhəmətə görə Tamaranı müqəddəs etməkdənə, onlar «Kinli, qorxuc ruh» uydurub, Tamaranı əvvəlcə öldürürlər, sonra da yalançı «Xeyir Mələyi» uydurub, onu cənnətə aparırlar. Yəni (*Barmağını yuxarı tuşlayaraq.*) O, Tamaranı bağışlayır. Tamaranın günahı nə idi ki, onu bağışlayırdılar? Bəlkə Tamaranın mərhəməti, Tamaranın sevgisi İblisi də cənnətə layiq edəcəkdi? Bəlkə o mərhəmət, o sevgi İblisin də içində dolub, onu cənnətlik edəcəkdi? Bəlkə onu da özü ilə çəkib cənnətə aparacaqdı?

Kiçik pauza.

İblisin həyata nifrətinin, onun tənhalığının günahkarı insandır və insanın uydurduğu Allahdır. (*Pəncərənin qarşısından ayrılaraq, Olqa Aleksandrovskaya yaxınlaşır və onun əlindən tutur.*) Sən buradan hara gedəcəksən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Konservatoriaya. Bir azdan dərsim başlayır.

STALİN. Yox... Sən (*Barmağı ilə pəncərəyə işaret edir.*) o qarda addim-laya-addimlaya Kremlən çıxıb azadlığa gedəcəksən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs sən nə edəcəksən?

STALİN. Mən? (*gülümsünür.*) Mən bu kabinetdə Özbəkistanlı yoldaşlarla pambıq müşavirəsi keçirəcəyəm.

Olqa Aleksandrovskaya ayağa qalxır. Stalin onun əlini öpür.

Bu düzdür ki, Olqa, knyaz Aleksandrovski imperatordan xahiş edib ki, sənə təsir etsin, səhnəyə çıxmaysan, ancaq sən imperatorun da sözünə baxmamışan?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mənə elə gəlir ki, İosif, keçmişdə nələr olubsa – hamısı yuxudur...

Sol tərəfdəki qapıya yaxınlaşıb, dayanırlar.

STALİN. Mən, deyəsən, mənasız söhbətlərlə səni yordum.

Olqa Aleksandrovskaya bir söz deməyərək, gözlenilmədən Stalinin üzündən öpür və bu dəfə zərbə meşin qapını açaraq, kabinetdən çıxır.

İşıq sönür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Moskva. Konsperativ mənzil. Gecə.

Nazirlər kuratoru, Partiya kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru.

Siyasi Büro üzvləri görüş yerinə yenicə gelmişlər.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Soyunun, yoldaşlar... Əyləşin...

Kuratorlar paltolarını soyunub, şlyapalarını çıxarıb, hərəsi bir tərəfə atır və girdə mizin arxasında əyləşirlər.

TİCARƏT KURATORU. Biz əmin ola bilərik ki, bura təhlükəsiz bir yerdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Məndən başqa bu konsperativ mənzildən heç kimin xəbəri yoxdur. Açıarı da şəxsən mənim özümdədir.

TİCARƏT KURATORU. Heç kimin?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*acıqlı bir istehza ilə*). Xəbəri olanlar artıq mələklərlə dərdləşirlər.

PARTİYA KURATORU. Yəni deyirsən ki, Polikarpov bura burnunu soxmayıb?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ümid edirəm ki, yox. Ancaq bilmirəm, bizlərdən kimisə izləyiblər bura gələndə, ya yox?

TİCARƏT KURATORU. Mən kürəkəninin maşınınında gəlmişəm.

NAZİRLƏR KURATORU. Sənin kürəkəninin maşınızı izləmək, çətin işdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Yoldaşlar, artıq bu söhbətin mənası yoxdur. Hər şey ola bilər. Bu, bəlkə də bizim son görüşümüzdür. Başqa bir yol yoxdur! Ya biz, ya da o qoca paranoik!

NAZİRLƏR KURATORU. Bizim dördümüzü də qaralayıb. O birilərini, bizim fədakar bolşevikləri, Leninin silahdaşlarını necə cəhənnəmə göndəribə, bizi də eləcə ora göndərəcək.

PARTİYA KURATORU. Cəhənnəmə niyə?

NAZİRLƏR KURATORU. Bizim o qədər günahlarımız var ki...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ən böyük günahımız ölkəni bu qoca paranoikin öhdəsinə buraxmaqdır. Özümüz heç, bəs, bu ölkə nə olacaq? Gələcək nəsillər şəkillərimizə tüpürməyəcəklər ki, əlinizdə bu qədər ixtiyar vardi, bəs, siz hara baxırdız?

TİCARƏT KURATORU. Biz niyə heç? Biz insan deyilik? Bizim ailəmiz yoxdur? Biz yaşamaq istəmirik? (*Nazirlər kuratoruna*.) Səni məcbur etmədi ki, arvadını boşayasan, onu da ingilis casusu kimi Sibirə göndərmədi? (*Təhlükəsizlik kuratoruna*.) Sənin qardaşını trotskiçi kimi güllələmədi?

PARTİYA KURATORU. Özünün! Özünün yaxın-uzaq qohumu qalmayıb, hamısını xalq düşməni kimi güllələyib, Sibirə göndərib! Sabah...

TİCARƏT KURATORU (*onun sözünü kəsərək*). Biz də məcbur olub, o güllələnmə siyahılarına qol çəkmişik...

PARTİYA KURATORU (*davam edir*). Sabah oğlunu, ya qızını da ingilis casusu, ya Titonun adamı elan etsə, onları xalq düşməni kimi güllələsə, mən təəccübəlnəmərəm!

TİCARƏT KURATORU. Tito bir bəhanə idi. Siz bunu başa düşmədiz?!

NAZİRLƏR KURATORU. Bizimki daha təəccübəlnəmkəndən çıxdan keçib! Görümüsən, yəhudilərə qarşı necə gizli nifrat var içində? (*Yamsılayır*.) «Siz yəhudi deyilsiz, siz kommunistsiz.» Yəhudi communist ola bilməz? Marks kim idi?

TİCARƏT KURATORU. O, nə deyirsə, məqsədlə deyir. Yenə nəsə fikir-ləşib. İsraili də ele-belə demədi, mənim burnum yeni bir kampaniyanın ab-havasını hiss edir... Bəs, o Bağırov söhbətini eşitmədiz? Mənə deyir ki, Bağırovla dostsuz!.. Guya bilmir ki, Bağırov mənimlə düşməncilik edir? (*Təhlükəsizlik kuratoruna*.) Bağırov sənin dostundur, ancaq mənə deyir.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əslində elə mənə eşitdirirdi. Bu tiran üçün insan, ya milçek – fərqi yoxdu! Yaltada təklif etdi ki, əlli min alman zabiti məhkəməsiz güllələnsin. Əlli min! Təsəvvür edirsiz? Əlli min insan – məhkəməsiz! Mən orda idim. Çörçilin də, Ruzveltin də gözləri çıxmışdı kəl-lələrinə. Təkid edirdi! Çörçil dedi ki, Böyük Britaniya heç vaxt buna razi olmayacaq! Axırda otaqdan çıxıb, qapını da çırpdı.

NAZIRLƏR KURATORU. Ancaq bu Kalliqula həmişə gecikə-gecikə danışıqlar zalına girəndə, Çörçil sırávi əsgər kimi ayağa qalxırdı.

TİCARƏT KURATORU. Stalinin otağına kim... (*Sözünü yarımcıq kəsib, Təhlükəsizlik kuratoruna baxır.*) Sən bura mikrofon qoymamışan ki?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bu dəfə yox. Sözünü de, qurtar.

TİCARƏT KURATORU. Onun kabinetinə kim birinci dəfə girir, çıxanda başı ağarır.

PARTİYA KURATORU (*aşkar bir kin-küdürütlə*). Ancaq sənin başında ağ tük yoxdur!

TİCARƏT KURATORU. Nə olsun? Bizim Zaqafqaziyada müsəlmanlar meyitləri ağ parçaya büküb, dəfn edirdilər. O vaxtdan mənim üçün ağ rəng – qorxulu rəngdir.

NAZIRLƏR KURATORU. Onda mənim bütün içimdə ağdan başqa rəng yoxdur. Bəyəm tək mənim?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Sizə bir daha deyirəm, məndə məlumat var: o, bizi xalq düşməni elan edəcək və (*Sözləri hecalayır.*) gül-lə-lə-dəcək. İntuisiya mənə deyir ki, bu, səhv məlumat deyil.

PARTİYA KURATORU. Bir sözlə, bizim daha vaxtimız yoxdur. Sabah məsələ həll olunmalıdır!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Hələ məlum deyil ki, sabaha sağ çıxacağın, ya yox?

PARTİYA KURATORU. Ona görə də biz bu gün qərar verməliyik!

TİCARƏT KURATORU. Dünən hiss etmədiz ki, sondur? Mənim hissiyatım heç vaxt məni aldatmayıb. Bu, sondur! Görmədiz, hələ qurultay vaxtı cibindən heç kimin görmədiyi siyahını çıxarıb, Siyasi Büronu uşaq-muşaqla necə doldurdu? Guya, bunları Mərkəzi Komitə seçdi!.. Mən elə onda hiss etdim ki, bütün bu həngamə bizi əvəz etmək üçündür! Onun üçün bizi əvəz etmək nə deməkdir? Məhv etmək! Bizi dövlətin əleyhinə işləyən antipartiya qrupu yaratmaqdə ittihəm edib, xalqın tələbi ilə güllələmək! Məqsəd budur! Dördümüzü də nişan alıb, bu gün-sabah tūfəngin tətiyini çəkəcək!

PARTİYA KURATORU. Fikir vermədiz, dünən mənimlə necə ikibaşlı danışırdı!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, mənimlə?! Guya ki, Ermitajdakı rəsmləri Qalust Gülbənkyana mən özbaşına satmışam? Neynəmişəm, onun pulunu cibimə qoymuşam? Onun puluna biz Rastovda o boyda zavod tikdirdik! (*Nazirlər kuratoruna.*) Sənin yadında deyil?

NAZIRLƏR KURATORU. Necə yadımda deyil!? Biz Ermitajdan Rafaeli, Tisianni, Van Deyki götürüb kapitalistlərə satdıq, bəli! Ancaq əvəzində Azərbaycandan tutmuş Barnaulacan, Leninqraddan tutmuş bilmirəm haracan, onlarla fabrik-zavod tikdik! Maqnitka, Dneproqes, Uralmaş!..

TİCARƏT KURATORU (*sarkazm ilə*). Bəs, bilmirsiz?! O fabriklər, zavodlar olmasayı, Rafaelə Tisiyan əl-ələ verib, Hitleri məğlub edəcəkdi!

PARTİYA KURATORU. Mən o Belomorkanalda canımı qoymuşam, ad isə onunkudur! Dahi rəhbərin!

TİCARƏT KURATORU (*yamsılayır*). «İyirmi yeddi Bakı komissarı oldu iyirmi altı...» 30 ildir bunu əlində süngü eləyib, mənim ürəyimə sancır.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. İndi bu qaranlıq məsələni xatırlamağın yeri deyil.

TİCARƏT KURATORU (*hiddətlə*). Nə? Qaranlıq? Mənim bolşevikliyim sual altındadır? Bilirom, biz onu ləvḡ edəndən sonra – əgər ləvḡ edə bilsək! – bunu siz də əlinizdə mənə qarşı süngü edəcəksiz.

PARTİYA KURATORU. Biz yenə bir-birimizlə çəkişməyə başlasaq, heç nə edə bilməyəcəyik.

NAZİRLƏR KURATORU. Ona da elə bu lazımdır! Dünən de Qoll zəng etməsəydi, kim bilir, hələ nə olacaqdı...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Kaladzenin iti söhbəti!.. Şeyx nağılı!.. Siz ki, yaxşı bilirsiz, o, elə-belə söz deyən deyil!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, o sayıqlıq söhbəti?!

PARTİYA KURATORU. De Qoll zəng edib, o saat da bizi kabinetdən çıxardır. (*Yamsılayır*). «Siz gedə bilərsiz.» Bizim yanımızda de Qolla danışmaq olmaz? Biz kimik? Biz də bu ölkənin rəhbərləriyik!.. Biz bilməmeliyik ki, de Qoll nə deyir? Niyə sən onun zəngini gözləyirsən? Özün ona nə deyəcəksən?!

TİCARƏT KURATORU. Hələ bilmək olmaz ki, de Qoll doğrudan zəng etmişdi, yoxsa, bu da onun qurduğu oyunun bir bəndi idi? Bilmək olmaz...

NAZİRLƏR KURATORU. Sabah yenə bizi çağırıb. Özü də günorta! Son illərdə onun günorta iclas etməsi mənim yadıma gəlmir!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Dünənki kimi, yene yalnız dördümüzü!

TİCARƏT KURATORU. Hissiyatım mənə deyir ki, Polikarpov sabah bizi o mənfur kabinetdən birbaşa Lyublyankaya yola salacaq!

NAZİRLƏR KURATORU. Biz dövləti onun əlindən xilas etməliyik!

TİCARƏT KURATORU. Özümüzü də! Bəli, dövləti və özümüzü xilas etməliyik!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*əsəbi*). Sabah o, yox olmalıdır! Məhv olmalıdır! (*Tərini silir*.) Mən hər şeyi hazırlamışam!

NAZİRLƏR KURATORU. Xalqa nə deyəcəyik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əvvəlcə xəstəliyi barədə məlumat verəcəyik. (*Şalvarının cibindən kağız çıxarıb oxuyur*). «SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri və Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin katibi İosif Vissarionoviç Stalin yoldaşın xəstələnməsi haqqında hökumət məlumatı. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti partiyamıza və xalqımıza bədbəxtlik üz verdiyini – Stalin yoldaşın ağır xəstələndiyini xəbər verirlər.» Sonra diaqnozu, guya beyninə qan sızıb, müalicə edən həkimlərin adı. İstəmirəm, hamisini oxuyub, vaxtimızı itirək.

TİCARƏT KURATORU. Özü morqda olacaq də?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əlbət. İkinci gün (*Şalvarının o biri cibindən kağız çıxarır*) partyanın bütün üzvlərinə, Sovet İttifaqının bütün zöhmətkeşlərinə ölümü haqqında xəbər veririk. (*Kağıza baxa-baxa*.) Ayın filanında, filan saatda ağır xəstəlikdən sonra vəfat edib. (*Oxuyur*.) «Leninin silahdaşı və onun işinin dahi davametdiricisi, Kommunist partiyasının və sovet xalqının müdrik rəhbəri və müəllimi yoldaş Stalinin qəlbi döyünməkdən qaldı. Stalinin adı partiyamız üçün, sovet xalqı üçün, bütün dünya zəhmətkeşləri üçün hədsiz dərəcədə əzizdir.» Və sairə.

TİCARƏT KURATORU. Burada dəqiq mikrafon yoxdu?

PARTİYA KURATORU. Olsa da, artıq iş işdən keçib!

NAZİRLƏR KURATORU. Ölümü haqqında tibbi arayış?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*pencəyinin döş cibindən kağız çıxarır*). Hazırdır.

NAZİRLƏR KURATORU. Bunu kim imzalayacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səhiyyə naziri Tretyakov. Kremlin Müalicə-Sanitariya idarəsinin rəisi Kuperin.

TİCARƏT KURATORU. İmzalayacaqlar?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Biləndə ki, ölüb, nə verəcəyik, imzalayacaqlar.

PARTİYA KURATORU. Aydın məsələdir.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Altı nəfər professor hazırlamışiq. İki akademik, üç professor, müalicə edən həkim.

TİCARƏT KURATORU (*dəhşət/ə*). Hazırlamışız?! İndi də azad gəzirlər?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Izolyatordadırlar.

PARTİYA KURATORU. Aralarında bir gürcü də olsayıdı, yaxşı olardı.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Mən də bu fikirdəyəm. Ancaq birini tapa bilmirik razılıq versin. İki gürcü professor buna görə xalq düşməni kimi gül-lələnib. Mən bütün gürcü professorları məsələdən agah edib, sonra da gül-lələyə bilmərəm ki!

NAZİRLƏR KURATORU. Güllələmə kabus kimi bizdən əl çəkmir...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Biz nə etməliydi? Belə təklifdən sonra, mən onları sağ buraxmalydım?

TİCARƏT KURATORU (*tələsik*). Yox, yox!.. Əlbəttə!..

NAZİRLƏR KURATORU. Dəfn?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Özümüzdən ibarət dəfn komissiyası.

PARTİYA KURATORU (*dərhal*). Sədri kim olacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sonra müəyyən edərik.

NAZİRLƏR KURATORU. Dəfn məsəlesi?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*pencəyinin o biri döş cibindən kağız çıxarı*). Partiyanın, Nazirlər sovetinin qərarı olacaq. (*Oxuyur.*) «Yoldaş Stalinin cənəzəsi qoyulmuş sarkofaq Qızıl meydandakı V.I.Leninin sarkofaqı yanında saxlanılsın.»

NAZİRLƏR KURATORU. Zəhmətkeşlər onunla harda vidalaşacaqlar?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Qərar çıxaracaq ki, vidalaşma mərasimi İttifaq Evinin Sütunlu salonunda keçirilsin. Dörd gün ölkədə matəm elan edəcəyik. Hamımız orda olmalıyiq. Tez-tez fəxri qarovalda durmalıyiq.

TİCARƏT KURATORU. Dörd gün... Naharı da orda edəcəyik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*elə bil, onun sözlərini eşitmır*). Dəfn mərasimi Qızıl meydanda keçiriləcək. Hərbi parad olacaq. Toplardan atəş açı-laçaq.

NAZİRLƏR KURATORU. Fadeyevə tapşırmaq lazımdır ki, şairlər şeirlər yazsınlar.

TİCARƏT KURATORU. Nə tapşırıq? Özləri o saat başlayacaqlar yazımağa.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Vida mitinqi mavzoleyin tribunasında olacaq.

PARTİYA KURATORU (*dərhal*). Mitinqi kim açacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sonra müəyyən edərik.

PARTİYA KURATORU. Elə sonra, sonra! Əsas məsələ bundadır.

NAZİRLƏR KURATORU. Xeyr, əsas məsələ odur ki, bu qoca kaftar necə aradan götürüləcək? Onu qoruyan o qədər orqan işçiləri, onun o qədər keşikçiləri, xidmetçiləri!..

TİCARƏT KURATORU. Gözəgörünməz adamları?!

NAZİRLƏR KURATORU. Polikarpov?!

TİCARƏT KURATORU. Hə, hə! Polikarpov?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bəli, əsas məsələ də elə burasındadır! Nə qədər ki, Polikarpov sağdır, mənim adamlarım onları tərksilah edə bil-meyəcəklər. Hay-küy düşəcək, Polikarpov duyuq düşəcək, qoca da o saat xəbər tutacaq. Onun da kabinetində yüz dənə düymə var! İlanı başından əzmək lazımdır! Əvvəlcə qoca!

PARTİYA KURATORU. Cəhənnəm onun yolunu çıxdan gözləyir!

NAZİRLƏR KURATORU. Özü də guya ateistdir! Bizim yanımızda ateistdir, guya dinin qəddar düşmənidir, ancaq tək qalanda, mənim buna şübhəm yoxdur, Allaha yalvarır!

TİCARƏT KURATORU. Çox düzdür!

PARTİYATORU. Sən Allaha yalvarırsan?

TİCARƏT KURATORU. Xeyr! Mən ateistəm!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (əsəbi). Bəsdirin! İndi Allah-mallah söhbətinin yeridi?! İndi ancaq bir yol var: biz onu məhv etməliyik! Kabinetə silahlı keçmək mümkün deyil. Biz də, elə bil, adı adamlarıq, Polikarpovun yanına gələnəcən on dəfə yoxlayırlar. (*Gözlənilmədən Partiya kuratoruna.*) Onu sən boğacaqsan!

PARTİYA KURATORU (qəzəbli). Nə? Mən? Mən niyə? Niyə sən yox?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (mizin üstündəki kağızları göstərərək.) Bu kağızlardan biri bəsdir ki, mən bütün nəslimlə məhv olum! Hər şeyi mən etməliyəm ki, siz də rahatca canınızı xilas edəsiz?

PARTİYA KURATORU (Nazirlər kuratorunu göstərir). Onda niyə o yox, (*Ticarət kuratorunu göstərir.*) o yox, mən?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Sənin təcrübən var. Kabinetində marşal Perovskini boğub öldürmədin?!

TİCARƏT KURATORU. Düzdür!

PARTİYA KURATORU. O, xalq düşməni idi!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bəs, bu kimdi? Cənnətməkan əhlidir? Göydən enib yerə?

TİCARƏT KURATORU (istehza ilə). Yəqin elədir!

NAZİRLƏR KURATORU. Ən böyük xalq düşməni elə o özüdür!

PARTİYA KURATORU. Mən qəti etiraz edirəm! Mən partyanın adından etiraz edirəm!

NAZİRLƏR KURATORU. Partyanın adından etiraz edirsən ki, ona əl dəyməsinlər?

PARTİYA KURATORU. Mən elə demədim.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Yaxşı! Bəsdir! Mən əvvəldən bilirdim ki, belə olacaq! Püşk atacağıq! Kime düşdü, düşdü!

NAZİRLƏR KURATORU. Başqa nə edə bilərik ki?

TİCARƏT KURATORU. Necə? Püşk? Nə püşk?! Bu, nə oyundur? Mən heç toyuq başı kəsə bilmirəm!

PARTİYA KURATORU. Sən elə təkcə Ermənistana gedib, orda nə qədər adam güllələtdin?! Nə qədər ailəni məhv etdin?! Nə qədər uşaqları yetim qoydun?!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, sən nə etmisən? Moskvada partiyalı, partiyasız neçə minlərlə adamı güllələtdirməmişən? Sən deyildin, həftədə ona bir ərizə yazıb, yalvaran ki, əziz rəhbərimiz, bizə ayrılmış güllələmə kvotasını artırın?!

PARTİYA KURATORU. Onlar xalq düşməni idi!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, mənimkilər nə idi? Xalq düşmənləri, əksin-qilabçılar, trotskiçilər deyildi?! İngiltərənin, Türkiyənin casusları deyildi?! Pantürkistlər deyildi?! Xalqı Allahla qorxudan keşişlər, mollalar deyildi?! Nə

püşk? Yox, mən belə oyunlarda iştirak edə bilmərəm! (*Ayağa qalxıb, paltosunu götürür, şlyapasını başına qoyur.*) Sağ olun! Mən yoldaş Stalinin rəhbərliyi altında, yorulmaq bilmədən xalqımıza xidmətimi davam edəcəyəm! Xudahafiz!

TƏHLÜKƏSİZLİK NAZİRİ. Yaxşı, yaxşı!.. Şlyapanı çıxar başından. Otur! **NAZİRLƏR KURATORU** (*həyəcanla*). Yoldaşlar, bu, hara gedir?

PARTİYA KURATORU. Onu buraxmaq olmaz!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əyləş dedim! Sən püşkatmadada iştirak etmə. Otur, üçümüz üçün kağızları sən hazırla.

TİCARƏT KURATORU. Hə?

NAZİRLƏR KURATORU. Otur.

PARTİYA KURATORU. Sənə dedilər də. Tez elə!

Ticarət kuratoru paltosunu, şlyapasını divanın üstünə atıb, mizin üstündəki bloknotdan üç aq vərəq cirir və kənara çəkilib, vərəqlərin hər birinə işarə qoyur.

NAZİRLƏR KURATORU, Birdən kabinetdə səs-küy olar. Polikarpov nəsə hiss etməz?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. O meşin qapıdan səs keçər?

Ticarət kuratoru kağızları bürmələyərək, onları mizin üstündə cidd-cəhdə qarışdırır.

TİCARƏT KURATORU. Götürün!

Kuratorlar bir-bir vərəqləri götürüb baxırlar.

NAZİRLƏR KURATORU (*dərindən rahat nəfəs alır*). Of-f-fl!..

PARTİYA KURATORU (*kağızı mizin üstünə cirparaq*). Ən zibil işlər həmişə mənim baxıtma düşür!

TİCARƏT KURATORU. Bu, nə bəxt söhbətidi belə? Sən kommunistsen!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Görürsən, Allah da səni məsləhət gördü!

İşiq sönür.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Moskva, Kreml. Stalinin kabineti və qəbul otağı.

Stalin, Polikarpov, marşallar, Siyasi Büro üzvləri, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru.

Kabinetdə Stalin yazı mizinin arxasında oturub, qarşısındaki kağızları oxuyur.

Polikarpov qəbul otağında öz mizinin arxasında oturub.

Siyasi Büro üzvləri onun qarşısındaki kreslolarda əyləşiblər.

Telefon zəngi.

POLİKARPOV (*telefonlardan birinin dəstəyini qaldıraraq*). Məşğuldur!

Telefonlar beləcə zəng çalır. Polikarpov ayrı-ayrı dəstəkləri qaldırı-qaldırı cavab verir və dəftərçələrdə qeydlər edir.

- Məşğuldur!
- Mümkün deyil!
- Məşğuldur!
- Sizə özü zəng edəcək!
- Bilmirəm, bir tapşırıq verməyib!
- Məşğuldur!

TİCƏRƏT KURATORU. Yoldaş Stalin həqiqətən perpetium-mobiledir! İnsan nə qədər işləyər!.. Xalq naminə! Vətən naminə!

NAZIRLƏR KURATORU. Lenin bizim şanlı keçmişimiz idi. Yoldaş Stalin isə bizim möhtəşəm bugünüümüz, cahanşümül gələcəyimizdir!

PARTİYA KURATORU. Siz bilmirsiz yoldaş Stalin bizi hansı məsələ ilə bağlı çağırıb?

POLİKARPOV (*növbəti telefon dəstəyini yerinə qoyaraq*). Yoldaş Stalin mənə hesabat vermir.

PARTİYA KURATORU. Bağışlayın, yoldaş Polikarpov.

Kiçik pauza.

POLİKARPOV. Siz çox həyəcanlısınız.

PARTİYA KURATORU. Mən?

POLİKARPOV. Hamınız... Nəsə olub?

TİCARƏT KURATORU. Xeyr, xeyr!.. Nə ola bilər ki?..

Stalin kağızları kənara çəkərək, sönmüş qəlyanını mizin üstündən götürüb fikirli-fikirli əlində oynadır. Nəhayət, mizin kənarındaki düyməni basır.

Polikarpov cəld telefon dəstəyini qaldıraraq, ayağa qalxıb, farağat dayanır.

POLİKARPOV. Eşidirəm, yoldaş Stalin!

STALİN. Gözləyirlər?

POLİKARPOV. Bəli, yoldaş Stalin!

Kiçik pauza.

STALİN. Gəlsinlər.

POLİKARPOV (*dəstəyi yerinə qoyaraq, oturur və başı ilə meşin qapıya tərəf işarə edir*). Keçin.

Siyasi Büro üzvləri tələsik qalxıb, tələsik də üst-başlarını qaydaya salırlar və meşin qapını açaraq, bir-bir içəri girib, qapının ağzında dayanırlar.

- Salam, yoldaş Stalin!
- Xoş gördük, yoldaş Stalin!
- Salam, yoldaş Stalin!
- Sizi xoş gördük, yoldaş Stalin!..

STALİN (*başının işaretisi ilə salamlışaraq, qəlyan tutduğu əli ilə kənardakı uzun iclas mizinə tərəf işarə edir*). Əyləşin.

Siyasi Büro üzvləri ikisi uzun iclas mizinin bir tərəfində, ikisi də o biri tərəfində qarşı-qarşıya əyləşirlər.

Stalin qəlyanı yandırıb, ayağa qalxır, asta və yumşaq addımlarla onlara yaxınlaşaraq, mizin ətrafında var-gəl edir.

(*Asta-asta, elə bil, öz-özü ilə danışır.*) Bizim son məqsədimiz kommunizmin qələbəsidir... Biz bütün həyatımızı bu məqsədə sərf etmişik... Biz buna inanırıq... Faşizm üzərində qələbəni mən, o, o birisi əldə etmədi! Faşizm üzərində qələbəni həmin inam əldə etdi!.. (*Partiya kuratorunun oturduğu kürsünün yanında dayanır.*) Elə deyilmi?

PARTİYA KURATORU (*dərhal ayağa qalxaraq*). Əlbəttə, yoldaş Stalin! Başqa cür necə ola bilər ki?!

STALİN (*yenə asta və yumşaq addımlarla mizin arxasında dairəvi gəzisərək*). Əyləşin.

Partiya kuratoru əyləşir.

Doğrudur, başqa cür ola bilməz!.. Düz deyirsiz!..

Kiçik və gərgin pauza.

Onda nə üçün biz geridə qalırıq?.. İmparializm inkişaf edir, fəhlələrin maaşı artır, kəndlə şəhərin fərqi aradan qalxır, tikirlər, qururlar, ancaq biz?.. Biz bütün sahələrdə onlardan geri qalırıq. Nə üçün?.. Bizim staxanovçularımız Amerika fəhlələrindən pis işləyir?.. Yoxsa, bizim kolxozçular İngiltərə fermerlərindən az zəhmət çəkir?..

Kiçik və gərgin pauza.

Bəli, müharibə bizə qat-qat artıq ziyan vurdu. (*Partiya kuratorunun yanında ayaq saxlayaraq.*) Elədir?

PARTİYA KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Elədir, yoldaş Stalin!
STALİN. Əyləşin.

Partiya kuratoru əyləşir. Stalin eləcə asta və yumşaq addımlarla mizin ətrafında dairə vurmağına davam edir.

Düz deyirsiz... Elədir... Onda, bəs, Almaniya?.. Biz ki, Almaniyani darmadağın etdik! Biz ki Almaniyada daşı daş üstə qoymadıq! Nə üçün dağılmış Almaniya bizdən qat-qat artıq bir sürətlə özünü bərpa edir? Fabrikləri, zavodları nəinki işə salır, təzələrini yaradır, yeni texnologiyalara sahib olur, universitetlər açır... Niyə?.. Şatır oğlu Adenauer göydən göndərilib ki, Almaniyani təzədən qaldırsın? Almaniya təzədən dünyaya meydan oxusun? Niyə imperializm get-gedə gücdən düşmək əvəzinə, get-gedə daha da inkişaf edir. Niyə? Çünkü... (*Ayaq saxlayır.*)

Gərgin pauza.

Çünkü biz yanılırıq? (*Yenə yavaş-yavaş addımlayaraq, uzun mizin ətrafında dövrə vurur.*) Hə? Biz düzgün yolda deyilik? Biz həyatımızı, ömrümüzü boş şüurlara həsr etmişik? (*Partiya kuratorunun yanında ayaq saxlayaraq.*) Siz belə düşünürsüz, hə?

PARTİYA KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq, çox həyəcanlı*). Xeyr, yoldaş Stalin!

STALİN. Marksizm-leninizm bəlkə... bəlkə həqiqətən utopiyadır? Hə?

PARTİYA KURATORU (*get-gedə daha da artan bir həyəcanla*). Xeyr, yoldaş Stalin!

STALİN (*qəlyanını tüstüldə-tüstüldə yavaş səslə*). Onda nə üçün Amerika Yaponiyaya atom bombası atır, dinc insanları, zəhmətkeşləri milçək kimi qırır, ancaq bundan sonra Yaponiya Amerika ilə müttəfiq olur? Kapitalizm dünya siyasetində xeyiri, mənfaəti maqnit kimi özünə çəkir. Niyə? Yunanistan kommunistləri böyük qəhrəmanlıqla vuruşdu, faşistləri qovdu, ölkələrinə sahib çıxdı. Mətiqlə Yunanistan sosialist ölkəsi olmalı idi, ancaq nə oldu? Kapitalizm xalqı kommunistlərə qarşı əvvirdi, kommunistləri məhv etdi. Niyə? Nə üçün? (*Yazı mizinə yaxınlaşıb, sönmüş qəlyanını yandıraraq, yenə gəzişməyə başlayır.*)

Pauza.

Yenə məsələ gəlib insan amilinə çıxır? Bəlkə bizim rəhbərlikdə də düşmənlər var, hə? Bəlkə onlar daxili siyasetdə də, xarici siyasetdə də ziyan karlıqla məşğuldurlar və biz də buna görə lazımi sürətlə irəli gedə bilmirik, beynəlxalq nüfuz qazana bilmirik? Nə üçün bizim gücümüz çatmir ki, Fransa kommunistlərinə, İtaliya, Türkiyə kommunistlərinə hər cürə kömək edək ki, hakimiyyəti öz əllərinə alınsınlar? Hə? (*Diqqətlə Partiya kuratoruna baxır.*) Ancaq siz çox həyəcanlısınız...

PARTİYA KURATORU. Mən... mən yoldaş Stalinlə danışıram...

STALİN. Siz içəri girəndə, artıq çox həyəcanlıydız... (*Üzbəüz oturmuş Ticaret kuratoruna müraciətlə.*) Elə deyilmi?

TİCARƏT KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Elədir, yoldaş Stalin!

STALİN (*təzədən Partiya kuratoruna baxaraq*). Niyə biz kapitalizmi tənqid edəndə, siz həyəcanlanırsınız? (*Yenidən Ticarət kuratoruna baxır.*) Nəsə olub? (*Coxmənalı, eyni zamanda, istehzalı bir tərzdə.*) Nə olub ki, bizim bundan xəbərimiz yoxdur?

TİCARƏT KURATORU (*qorxu içində*). Mənim... mənim günahım yoxdur...

STALİN. Yox! Bunu düz demədiz! Bizim hamımızın günahı var. (*Sərt.*) İndi isə, deyin görün nədə günahınız yoxdur?

TİCARƏT KURATORU. Mən... mən... Yoldaş, Stalin, mən...

PARTİYA KURATORU (*Ticarət kuratoruna*). Qorxaq tülkü!..

STALİN (*hiddətlə*). Nə?

PARTİYA KURATORU (*kobud*). Heç nə!..

Və Partiya kuratoru gözlənilmədən Stalinin üzərinə atılıraq, iki əli ilə də onun boğazından yapışib boğmağa başlayır.

Heç nə!.. Heç nə olmayıbl!.. Heç nə!..

Partiya kuratoru bütün varlığından doğan bir nifrət və həyəcanla Stalini boğur. Stalin çapalayaraq onun əlindən qurtulmağa çalışır, ancaq bu mümkün olmur. Siyasi Büro üzvləri ayağa qalxaraq, hipnoz olublarmış kimi, yerlərində donub qalıblar.

Öl!.. Gəbərl!.. Gəbərl!..

Stalinin nəfəsi kəsilir və Partiya kuratoru əllərini onun boğazından çəkəndə, onun cəsədi yerə sərilir.

Bitdi!..

Siyasi Büro üzvləri, elə bil, hipnozdan çıxırlar. Ticarət kuratoru Stalinin cəsədinə yaxınlaşaraq, diqqətlə baxır, sonra ona bir təpik vurur.

TİCARƏT KURATORU. İt oğlu it, axır ki gəbərdi!.. Axır ki gorbagor oldu! (Cəsədin üstünə tüpürür.) Tfu!.. Daha Kaladzenin iti kimi hamını qapmaya-caqsan!.. Hər şey qurtardı!

NAZİRLƏR KURATORU. Hələ heç nə qurtarmayıb!

TİCARƏT KURATORU (*sol tərəfdəki qapıya tərəf baxaraq piçiltıyla*). Polikarpov!..

NAZİRLƏR KURATORU. Bəli, Polikarpov!..

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Narahat olmayın, adamlarım mənim siqnalımı gözləyirlər. İndi...

PARTİYA KURATORU (*üz-gözünün tərini silə-silə hələ də həyəcanlı halda onun sözünü kəsir*). Biriniz də mənə kömək etmədiz... Mən Mərkəzi Komitənin üzvləri ilə bir-bir danışmalıyam. Yoldaş Stalinin... (Stalinin yerə sərilmüş cəsədinə tüpürür.) Yoldaş Stalinin ağır xəstələnməsi barədə onlara məlumat vermək lazımdır. Sabah səhər Mərkəzi Komitənin plenumunu çağıracaqıq. Biz...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*onun sözünü kəsərək*). Bura bax, biz indi burada vəzifələri bölüşəcəyik, plenum da təsdiq edəcək! Dedim ki, mənim adamlarım siqnalımı gözləyir. (Qolundakı saatı göstərir.) Bax, bu düyməni görürsen? Bunu basan kimi, sənin yox, mənim adamlarım hər şeyi həll edəcək!

TİCARƏT KURATORU. Biz nə bilək ki, sənin adamların gəlib bizi həbs etməyəcək?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*hırslı*). Hələ ki, yox! Arxayın ol!.. İndi isə vəzifələr böülüsdürülməlidir!

PARTİYA KURATORU (*tərini silə-silə*). Partiya adından artıq mən hər şeyi hazırlamışam! Plenumun gündəliyi hazırlanır.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU, Bu saat partiya da, hökumət də, KQB də mənəm!

PARTİYA KURATORU. Partiya buna yol verməyəcək!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Qulaq as! Özü də diqqətlə qulaq as, eşitdin! Hökumətə biz rəhbərlik edəcəyik! (Nazirlər kuratoruna işarə edərək.) O və mən! O, sədr, mən birinci müavin! (Stalinə baxaraq, onu yamsılayır.) «Niye imperializm inkişaf edir?» Çünkü partiya hökumətin işinə qarışır! Dövləti idarə etməyə qoymur! Dövləti partiya idarə edir! Buna görə də (Yenə Stalini yamsılayır,) «kapitalizmdən geri qalırıq!» Partiya öz siyaseti ilə məşğul olsun! Bütün bunlar qurtardı! Ölkəni qaldırmaq lazımdır!

PARTİYA KURATORU (*Stalinin cəsədinə işarə edərək*). Onu partiya öldürdü!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sənin canındakı qorxu öldürdü! Əgər sən onun dalınca getmək istəmirsənse, səsini çıxarma! Səni sabah plenumda partiya rəhbəri edəcəyik, hökumət isə bizimdir, eşitdin?! Yoxsa mənim adamlarımla zarafat etmək istəyirsən?

PARTİYA KURATORU (*piçilti ilə Nazirlər kuratoruna*). Sonra da sənin başınızı yeyəcək!..

NAZİRLƏR KURATORU (*piçilti ilə*). Onu sonra səninlə danışarıq...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Nə mızıldanırsız elə?

PARTİYA KURATORU. Heç nə.

TİCARƏT KURATORU. Mənim isə rəhbərlik iddiyam yoxdur!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səni rəhbər qoyan da yoxdur!

TİCARƏT KURATORU. Çox yaxşı! Mənə əvvəlki yerim kifayətdir. Mən sadəcə olaraq (*Sözü hecalayır.*) ya-şa-maq isteyirəm! Öz ailəm ilə qorxusuz, rahat ya-şa-maq isteyirəm. Bilim ki, ölüm hər gün qan süzülən qılıncı əlində başımın üstünü kəsdirməyib! (*Stalinin cəsədinə baxaraq, yenə üstünə tüpürür.*) Tfu, «xalqlar atası»!.. (*İstehza ilə.*) Marks-Engels-Lenin-Stalin partiyası!.. Yox bir, Vissarion partiyası! (*Yamsılayır.*) «Şatır oğlu Adenauer...» Bəs, sən kimsən? Padşah oğlusən? Dünya proletariatının rəhbərinə bax! (*Əlini ağızına tutub, başını yuxarı qaldıraraq.*) A-u-u-u!.. Pinəçi Vissarion!.. Oğlun axır ki layiqince gəbərdi! Mənəm-mənəmliliklə deyil!..

PARTİYA KURATORU. Ancaq sən şalvarınızı bulamışdin! Beş saniyə geciksəydim, məni satacaqdın!..

TİCARƏT KURATORU. Xeyr, mən...

PARTİYA KURATORU (*hiddətlə onun sözünü kəsir*). Nə «xeyr, mən...»? Nə, «xeyr, mən...»?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*həyəcanla*). Dayanın!..

NAZİRLƏR KURATORU. Nə olub?

Bu zaman kabinetin yuxarı başındakı qapı cırıldayaraq açılır.

Siyasi Büro üzvləri hürkmüş halda qapıya tərəf baxırlar.

Pauza.

Stalin asta addımlarla kabinetə daxil olur. Yazı mizinə yaxınlaşır, kibrıt götürür və əlində tutduğu qəlyanı yandırır. Eləcə asta və yumşaq addımlarla dəhşət içində donub qalmış Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşır və qəlyandan bir qullab vurub, Siyasi Büro üzvlərini bir-bir diqqətlə gözdən keçirir, sonra yerə sərilmis cəsədə baxır.

STALİN (*yerə sərilmis cəsədə işarə edərək, soyuq bir sərtliklə*). Siz yoldaş Kondratyevi nə üçün qətlə yetirdiniz? O, partiyaya sədaqətli, mətin bir kommunist idi. Öz rolunu yaxşı ifa edirdi. (*Yenə Siyasi Büro üzvlərini bir-bir nəzərdən keçirərək, müdhiş bir istehza ilə.*) Siz, silahdaşlar, şagirdlər məni öldürmək isteyirdiniz?! Zəhmətkeşlər mitinqlərdə, paradlarda mətin silahdaşlar, sədaqətli şagirdlər kimi sizin portretlərinizi qaldırırdılar, siz isə mənə sui-qəsd hazırlayırsınız?!

TİCARƏT KURATORU (*Stalinin ayaqlarına atılıraq*). Nə yaxşı! Nə yaxşı ki, siz sağınız, yoldaş Stalin! (*Stalinin ayaqlarını öpə-öpə barmağı ilə Partiya kuratorunu göstərir*.) O elədi! O boğdu! (*Yenə Stalinin ayaqlarını öpməyə başlayır.*) Yoldaş Stalin!.. Nə yaxşı ki, siz sağsız!..

STALİN (*aşkar bir ikrəh hissi ilə ayağıyla Ticarət kuratorunu kənara itə-ləyərək*). Yaxşı, yaxşı!.. Səni sonuncu güllələyərik...

Siyasi Büro üzvlərinin üçü də birdən Stalinin üzərinə atılır və onu boğaboga, vura-vura, təpikləyə-təpikləyə yerə yixmağa çalışırlar. Stalin müqavimət göstərərək onların əlindən qurtulmaq istəyir, ancaq get-gedə gücdən düşür. Siyasi Büro üzvləri axır ki, onu yerə yixırlar. Stalin daha müqavimət göstərmir, hay-küy içində onun yalnız xırıltısı eşidilir. Ticarət kuratoru da iməkləyib onlara qoşulur və əli-ayağı ilə Stalinə zərbələr endirir. Stalinin xırıltısı artıq kəsilib, Siyasi Büro üzvləri isə bir-birlərinə macal vermədən Stalini döyəcləyir, təpikləyirlər:

- Sən gəbərəcəksən, yoxsa, yox!..
- Öl!..

- Gəbər!..
- Al!..
- Bax, belə!..
- Belə!..
- Al, Kaladzenin iti!..

TİCARƏT KURATORU. Bu dəfə səninki tutmadı, oxşarınla bizi aldada bilmədin!..

Siyasi Büro üzvləri, nəhayət, əldən düşüb, Stalinin cansız vücudundan əl çəkərək, taqətsiz halda tövşüyə-tövşüyə döşəmənin üstündə otururlar. Stalinin cəsədi Kondratyevin meyidindən bir az kənarda yerə sərilib.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (dərindən nəfəs ala-alası). Öldü?

TİCARƏT KURATORU (ayağının ucu ilə bir-iki dəfə Stalinin cəsədini vurur). Çoxdan cəhənnəmdədi! Pinəçi Vissarionun küçüyү!

Kiçik pauza.

NAZİRLƏRİN KURATORU. O nə səsdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səs? Nə səs?

PARTİYA KURATORU. Sakit durun.

Gərgin pauza.

Yavaş-yavaş addım səsləri gəlir və bir-neçə andan sonra kabinetin yuxarı başındaki qapı cirilti ilə yenidən açılır. Əvvəlcə Polikarpov, ardınca əllərinində tapanca tutmuş üç nəfər Sovet İttifaqı marşalı, onların da ardınca Stalin kabinetə daxil olurlar.

Stalin qəlyan tutduğu sağ əli ilə marşalları kənara itələyərək, döşəmədə oturmuş Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşır.

STALİN (qəlyan tutduğu əli ilə yerə sərilmiş ikinci cəsədə işarə edərək). Siz yoldaş Vasiliyevi də qətlə yetirdiniz! Yoldaş Kondratyev... İndi də yoldaş Vasiliyev...

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Stalin... Əziz yoldaş Stalin... (Özündən gedir.)

STALİN. Siz imperializmə satılmış əliqanlı qatillərsiz! Partiya sizdən heç nə əsrgəməmişdi! Partiya sizi yetişdirmişdi! Partiya sizə güvənirdi! Bəs, siz nə etdiz? Antipartiya qrupu yaradıb, ölkədə çevriliş etmək istədiz! Kapitalizmi bərpa etmək istədiz! Sizi xalq mühakimə edəcək! (Polikarpova.) Bu xalq düşmənlərini, Amerikanın casuslarını aparın!

TİCARƏT KURATORU (özünə gələrək). Yoldaş Stalin... Mən... mən Amerikanın casusu deyilem...

STALİN. Əlbəttə... Bilirəm. Amerikanın casusu onlardı, siz yox...

TİCARƏT KURATORU. Bəli... Bəli...

STALİN. Siz Türkiyənin casususuz... Elə deyilmi?

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Stalin... Yoldaş Stalin... (Yenə özündən gedir.)

Polikarpov, ardınca da marşallar qəti addımlarla Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşırlar.

POLİKARPOV. Qalxın!

Özündən getmiş Ticarət kuratorundan başqa, o birilər ayağa qalxır.

Irəli addımlayın!

Siyasi Büro üzvləri Polikarpovun qabağına düşərək, sol tərəfdəki qapiya tərəf addımlayırlar. Marşallardan biri Ticarət kuratorunun pencəyinin boyundan tutub sürüyür. Qapının ağzında Polikarpov kənara çəkilir.

(Marşallara.) Aparın!

Siyasi Büro üzvləri və marşallar kabinetdən çıxırlar. Polikarpov Stalinə yaxınlaşır.

Yoldaş İqnatov, xidməti borcunuza layiqince yerinə yetirdiyinizə görə yoldaş Stalinin tapşırığı ilə sizə təşəkkür elan edirəm! Yoldaş Stalin partiya və sovet xalqı qarşısındaki xidmətlərinizə görə sizi Lenin ordeni ilə təltif edib! Təbrik edirəm, yoldaş İqnatov!

Polikarpov cibindən çıxartığı Lenin ordenini İqnatovun yaxasına taxır.

Bir daha təbrik edirəm, yoldaş İqnatov! (*Hərarətlə İqnatovun əlini sıxır.*) **İQNATOV** (*hərarətlə*). Təşəkkür edirəm! Yaşasın yoldaş Stalin!

işıq sönür.

İKİNCİ HİSSƏ

ALTINCI ŞƏKİL

*Moskva. Kreml, Stalinin kabineti. Axşam.
Stalin, Olqa Aleksandrovska.*

Olqa Aleksandrovska divanda əyləşib. Stalin onunla üzbəüz kresloda oturub.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*işvə ilə*). İllər boyu görüşmürdük, indi üç gündən bir görüşməyə başlamışıq, İosif?

STALİN (*sönmüş qəlyani əlində oynada-oynada*). Kim bilir, bəlkə daha heç vaxt görüşməyəcəyik? (*Sarkazm ilə*.) Yoldaş Stalin də adı adamlar kimi ölümün qarşısında gücsüzdür.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif!..

STALİN. Onun gücü yalnız insanlara çatır, ölümə yox.

Kiçik pauza.

Yoldaş Stalindən sonra bu dövlət necə olacaq? Sovet İttifaqı on-on beş ilə dağılıb, bir-biri ilə çekişən on altı kapitalist ölkəsinə çevriləcək?.. Hər halda, kapital dünyası əlindən gələni edəcək!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən keçən dəfəkindən də artıq yorğunsan...

STALİN (*fikrli*). Ya da, bəlkə sabah görüşəcəyik, kim bilir? (*Ayağa qalxıb gəzişməyə başlayır.*)

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*xoş əhval-ruhiyyə ilə*). Birinci sualını bilirəm, İosif. (*Onu yamsılayır.*) «Nə deyirlər, danışırlar, Olqa? Böyük Teatrın intriqalarından başqa! Yoldaş Stalindən nə deyirlər?»

STALİN (*təbəssümlə*). Hə, nə deyirlər? Mən soruşuram, sən də heç nə demirsən.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən onsuz da hər şeyi bilirsən, İosif. Sənə bəyəm məlumat vermirər ki, kim nə deyir?

STALİN. Onlar vəzifələrini yerinə yetirirlər. Sən isə başqa... Onlar səni gizlincə pusanlardır, izləyənlərdir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*həyəcanla*). İosif, məni də pusurlar, izləyirlər?

STALİN (*çiyinlərini çəkib, əllərini yana açaraq*). Nə bilim?.. Güman edirəm ki, səni nəzaretsiz buraxmazlar...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Onlar yorulmur?

STALİN. Onların yorulmağa ixtiyarı yoxdur! Nədi, deyəsən, həyəcanlanmışan?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Biləndə ki səni pusurlar...

STALİN (*gülümsəyir*). Pusqusuz dövlət olar, Olqa?! Olsa da, tezliklə dağlar! Bəyəm çarizm vaxtı məni Gürcüstandan, Azərbaycandan tutmuş Sibirəcən az pusular? Bəlkə, elə indi də pusurlar...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*heyrətlə*). Səni?

STALİN. Niyə də yox? Hər şey ola bilər! Dünyada, Olqa, hər şey, hər şey ola bilər! Yaxşı, belə şeyləri dramatikləşdirməyə dəyməz... Hərə öz vəzifəsini yerinə yetirir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*hələ də sakitləşməyib*). Bu dəfə mənim səndən bir xahişim olacaq, İosif!

STALİN (*təəccübələ*). Xahişin olacaq?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəli. Ancaq, düzgün, bir dəfə sən mənim xahişimi yerinə yetirmədin...

STALİN. Hansı xahişini?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Tretyakov barədə. O da Demonu əla oxuyurdu. Tretyakov gələcəyin Şalyapini idti. Ancaq Sibirdə, sürgündə öldü.

STALİN. Bilirəm, yadimdadi. O, sənin o Tretyakovun, bütün Böyük Teatri Sovet hökumətinə qarşı qızışdırırdı.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənə yalan məlumat verirdilər... O, kölgəsindən də qorxan bir adam idti...

STALİN. Kölğəsindən qorxan adam gərək Demonu oynamasıın.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən mənə söz vermişdin ki, onu qaytaracaqlar...

STALİN. Mən verdiyim bütün sözlərin üstündə durmalıyam? Yaxşı, Olqa, nə xahişdi?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Kitablarından birini avtoqrafla mənə bağışla.

STALİN. O-o-o!.. Bitərəf Olqa Aleksandrovskaya marksizm-leninizmle maraqlanmağa başlayıb?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, pis-yaxşı – mən istəyirəm ki, xatirələr də izsiz qalmasın, yox olmasın, yaşasın... Mən istəyirəm ki, gələcək nəsillər mənim arxivimdə yoldaş Stalinin avtoqrafını görsünlər.

STALİN. Olqa, o vaxtlar sən sağ olsan, o kitabı özün yandıracaqsan ki, yoldaş Stalinin avtoqrafına görə, səni ən azı Sibirə gəndərməsinlər, sənin adını rus vokal sənətinin tarixində silməsinlər!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*şaşırılmış*). Doğrusu, mən heç bilmirəm sənin sözlərinə nə deyim?..

STALİN. Mən bilirəm... Mən öləndən sonra, qəbrimin üstünə dünyanın zibilini tökəcəklər, ancaq tarixin küləyi əsib, o zibili amansızcasına göyə səvuracaq. Amansızcasına!.. Bilmirəm, gözləri bağlı bu pişik balaları bir-birləri ilə cırmaqlaşa-cırmaqlaşa ölkəni kapitalistlərdən qoruyub saxlaya biləcəklər, ya yox? Ancaq o külək mütləq əsəcək!..

Kiçik pauza.

(*Təbəssümlə.*) Ancaq sən maraqlı bir şey söyləmədin ki, yoldaş Stalin barədə nə deyirlər?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*hələ də sakitləşməyib*). Hamı səni se...

STALİN (*onun sözünü kəsərək*). Hamı yoldaş Stalini sevir və sairə... Bular məni təngə gətirib, Olqa!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Deyirlər ki... (*Tərəddüdlə.*) Deyirlər ki, sən əslində... gürcü yehudisisən...

STALİN. Hə, bunu eşitmışəm... (*Gülür.*) Bədbəxt Vissarion bunu eşit-səydi, qəbrində çevrilərdi... Yəhudiləri xoşlamırdı, çünkü yəhudilər gecə-gündüz onunla içib, əyyaşlıq etmirdilər... (*Birdən-birə sərt.*) Mən rusam! Mən gürcü əsilli rusam! (*Ayaq saxlayıb, qəlyanını yandırmaq istəyir, ancaq yandırırmır və gəzişməyə davam edir.*) Ancaq mən yuxuda gürcü dilində danışırəm, Olqa!.. (*Az qala isterika ilə.*) Gürcü nəğmələri eşidirəm!.. Araqvinin sahilində gəzirəm!.. Niyə? Nə üçün mən Sibiri görmürəm?! Nə üçün mən Solviçeqodski, Narımı, Aqinski görmürəm? Peterburqu, Tsaritsını yox, Tiflisi görürəm? Niyə? Mən bunu xəyanət hesab edirəm! Mən bunu rus xalqına qarşı da xəyanət hesab edirəm, kommunizm ideallarına qarşı da!.. Vasya uşaqqı vaxtı Svetlanaya bilişən nə deyib? Deyib ki, sənin xəbərin var, bizim atamız əvvəllər gürcü olub!.. Buna nə deyirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən nə deyə bilərəm, İosif?..

STALİN. Hərdən yuxuda Bakını görürəm, Moskvani yox... Niyə? (*Pəncəreyə yaxınlaşıb, qalın pərdəni kənara çəkir və çöle baxaraq.*) Heç bir şəhərdə Bakının qoxusu yoxdu! Dənizin və neftin qoxusu... Mən o qoxuda həmişə Bakı neft milyonçularının qəddarcasına istismar etdikləri fəhlələrin tərini də hiss edirdim. 43-cü ildə mən Tehrana gedəndə, əvvəlcə Bakıya uçdum. Soyuq, çıxınlı bir payız gecəsi idi. Əger mənə deməsəydilər də bura haradır, mən o qoxudan o andaca Bakını tanıydım. Qəribədir, hərdən ürəyim o qoxunu hiss etmək istəyir... Burada, bu kabinetdə!.. O istəkdə yəqin bir nostalji də var... Nostalji, elə bil, xərçəng kimi pusquda dayanıb, qocaldıqca, sənin içində girir...

Kiçik pauza.

Sən Koba deyirdin... Koba oralarda qaldı, Olqa!.. Sən romantika deyirdin, o da Koba ilə birlikdə oralarda qaldı!.. Əsrin lap əvvəlləri idi. Bakı fəhlələrinin ele bir kütləvi tətilini – iyirmi gün çəkdi! – tətilini keçirdik ki, milyonçular Rusiya imperiyasının tarixində ilk dəfə fəhlələrlə müqavilə imzaladılar! O gün mənim ən xoşbəxt günlərimdən biri idi. O Bakı milyonçuları ki, həyetlərində neft fantan vuranda, bir anın içinde fəhlədən milyonçuya çevrilmişdilər. Mil-yonçu olmuşdular, ancaq fəhləni də unutmuşdular!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bu doğrudur ki, sən orada milyonçuları qaçırb, girov götürürdüñ, sonra pul alıb, buraxırdın?

STALİN. Mən nə etməliydim? Partiyanın kassası boş olurdu. Milyonçular öz istəkləri ilə bizə pul bağışlayacaqdı? Bunu yalnız axmaq Savva Morozov

edirdi. Biz milyonçuların ailəsindən qopardığımız o pullarla partiya kassasını doldururduq.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, Morozov niyə axmaqdır? O ki, deyirsən, sizə pul verirdi.

STALİN (*təbəssümlə*). Ona görə axmaqdır ki, biz onun pulları ilə onun bütün sinfini məhv etdik!.. Bir tərəfdən Türküstanda pambıqçıları istismar edirdi, o biri tərəfdən də biz Bakıda «İskra»nı onun pulu ilə çap edirdik.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axi...

STALİN (*onun sözünü kəsir*). Biz Bakının fəhlə rayonlarında – Qara şəhərdə, Balaxanıda, Bibi-Heybətdə menşevikləri qovub, fəhlələrə yaxın buraxmadıq...
Kiçik pauza.

Ancaq Kato da Bakıda xəstələndi... Onun iyirmi bir yaşı vardı... Mənim iyirmi yeddi... Evlənəndən sonra biz Bakıya getdik, şəhərin yaxınlığında, Balaxanı deyilən bir fəhlə məntəqəsində balaca bir otaq kirayə etmişdik. Pəncərəmiz neft buruqlarına baxındı. Bir il idi evlənmişdik, vərəm tutdu, bircə ayın içində əriyib, yox oldu... Yakov onda səkkiz aylıq idi... (*Pəncəredən baxaraq, bir müddət susur, sonra sənmüş qəlyan tutduğu əlini tavana tərəf qaldırır.*) İndi orda bir-birləri ilə görüşüblər... (*Yenə bir müddət susur.*) Mən Nadyanı da ilk dəfə Bakıda görmüşdüm, onda iki yaşı vardı... O da cəmi otuz il yaşadı...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*pərt*). İosif, öz aşnana arvadların barədə danışmaq, səncə, nə qədər düzdür?

STALİN. Bizim aşnalığımız çox uzaqlarda qalıb, Olqa! Biz indi səninlə bacı-qardaşıq...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nadyanı görmüşdüm, gözəl idi.

STALİN. Hə... O da Allaha inanırdı, məndən gizlin kilsəyə gedirdi...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yazıq Kato da gözəl idi?

STALİN. Gözəl idi... Onu Tiflisdə dəfn etdik, Kukiy qəbiristanlığında. İndi yəqin itib-batıb, o qəbrin yəqin heç izi də qalmayıb... Onu dəfn edəndə, mən də özümü qəbrə atdım. Bir dostum var idi, Qerontiy Kikodze, aşağı düşüb, məni qəbirdən güclə çıxartdı. Bilirsən, Kikodzenin uşaqları sonralar nə deyirmişlər? Kaş, atamız Kobanı o qəbirdən çıxarmayayıd. Yaxşı fürsət düşmüşdü ki, insanlar yoldaş Stalindən xilas olsun. Bax, belə!

Stalin pəncərənin ağır pərdəsini bağlayır və yenə var-gəl etməyə başlayır.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İndi o Kikodze hardadır?

STALİN. Bilmirəm. Bəlkə Sibirdədi, bəlkə, güllələyiblər, dəqiq yadımda deyil. Ancaq xatırlayıram, mənə dedilər ki, o da xalq düşmənidir. Katonu eləcə Tiflisdə dəfn etdik... Nadya Novodeviçyedə dəfn olundu...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Deyirlər, sən onun dəfninə getməmisən...

STALİN. Çünkü o, öz ölümü ilə mənə xəyanət etdi. (*Birdən-birə qəzəblə.*) Onların ikisinin də ölümü mənə xəyanət idi!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axi, İosif, ölüm Allahın işidir!

STALİN (*əsəbi*). Hansı Allahın? Mənə nə dəxli var, hansısa Allahın işidir? Məni tək qoyub, getmək, xəyanət deyil?!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bəlkə mən gedim, sən bir az istirahət edəsən?..

STALİN. Sən də satqın həkimlər kimi, mənə istirahət təklif edirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*əsəbi*). Axı hamı satqın, hamı xəyanətkar, hamı xalq düşməni, ingilis casusu, imperializmin nökəri, trotskiçi, buxarinçı, nə bilim, kim, kim, kim ola bilməz!..

STALİN. Hamı ancaq mələk ola bilər, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən elə demədim...

STALİN. Bəs necə dedin?

Pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bilirsən mən nə fikirləşirəm? Təatlarda, kinoda artistlər sənin surətini necə də üzdən yaradırlar... Necə də bəs it pyeslər yazırlar...

STALİN (*istehza ilə*). Bunun üçün Şekspir qələmi lazımdır?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəli! Bəli! Sən lağla deyirsən, ancaq Şekspir qələmi lazımdır, bəli! Bəlkə də, qorxurlar?..

STALIN. Sibirdən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yəqin... Şapovalov filmlərdə, elə bil, səni yox, sənin heykellərini oynayır.

STALIN (*təbəssümələ*). O axmaq MK-ya məktub yazıb ki, yoldaş Stalinin şəxsiyyətini dərinəndən hiss etmək üçün, bir-iki həftə yoldaş Stalinin Ritsa gölünün sahilindəki bağında qalmaq istəyirəm. Mənə gətirib göstərdilər.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Getdi?

STALİN. Tapşırıdım ona yazsınlar ki, yoldaş Stalinin şəxsiyyətini dərinəndən hiss etmək üçün, Narıma gedib, orda bir-iki həftə qalmaq daha faydalı olar... Axmaq!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənət üçün sənin xarakterini açmaq yəqin, çox çətindir...

STALİN. Heç mən özüm də Stalinin xarakterindən baş açmırıam!

Stalin yenə pəncərəyə yaxınlaşıb, ağır pərdəni kənarə çəkir və çölə baxır. Kicik pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*tərəddüd və həyəcanla*). İosif...

Stalin pəncərənin qarşısından çəvrilib, ona baxır.

İosif, sən... sən həqiqətən yoldaş Stalinsən?

STALİN (*əllərini yana açıb, çıyılınlarını çəkir*). Kim bilir... (*Sonra yenidən pəncərə şüşəsindən çölə baxır.*) 1-ci Aleksandr Paveldən sonra Rusiya imperiyasını möhkəmləndirdi, genişləndirdi, bütün Qafqazı imperiyanın bir hissəsinə çevirdi, Rusiyanın düşməni Napoleonu taxtdan saldı, sonra da o sağlam, cavan, yaraşıqlı imperator, Rusiya imperiyasının hakimi-mütləqi guya bir günün içində Taqanrokda vəfat etdi... Hətta alımlər də deyirlər ki, bu, yalandır. Sadəcə, o, taxt-tacdan, saraydan əl çəkib, uzun ömrünün sonuna qədər Sibirli Fyodor Kuzmiç adı ilə sadə bir həyat sürüb... Şərqdə buna bilirsən nə deyirlər? Dərviş həyatı... (*Qəflətən özü-özüna əsəbiləşərək, Olqa Aleksandrovskayaya tərəf çəvrilir və gözlənilməz bir qəzəblə.*) Mən bütün bunları nə üçün danışırıam? Bütün bunların heç kime dəxli yoxdur! (*Qəzəblə.*) Sənə də dəxli yoxdur!.. Dur! (*Sarkazm ilə.*) Dur, get, knyaz qızı Olqa Aleksandrovskaya! Uydurulmuş Tamara! Əlvida! Biz bir də heç vaxt görüşməyəcəyik!

Olqa Aleksandrovskaya ayağa qalxır. Kabinetin işiği yavaş-yavaş sönür. İşıq yalnız Stalinin üzərinə düşür.

(Pəncərənin qarşısında gözlərini yumaraq, asta səslə.)

В те дни, когда мне были новы
Все впечатленья бытия –
И взоры дев, и шум дубровы,
И ночью пенье соловья, –
Когда возвышенные чувства,
Свобода, слава и любовь
И вдохновенные искусства
Так сильно волновали кровь, –
Часы надежд и наслаждений
Тоской внезапной осеня,
Тогда какой-то злобный гений
Стал тайно навещать меня.

İşıq sönür.

YEDDİNÇİ ŞƏKİL

Mokva. Lyublyankada zirzəmi.

Polikarpov, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru, marşallar, zabitlər.

Səhnə qaranlıqdır. Birdən zirzəminin işığı yanır və Polikarpov qəflətən qaranlıq içindən zirzəmiyə daxil olur.

POLİKARPOV. Gətirin!

Bir neçə zabitin mühafizəsi ilə üz-gözləri döyülməkdən qana bulaşmış, əyin-başları cirilmiş sui-qəsdçi kuratorlar qaranlıqdan çıxıb zirzəmiyə gəlir. Onları o qədər döyüblər ki, güclə yeriyirlər.

Sui-qəsdçilərin ardınca artıq bizə tanış olan marşallar gəlir.

Məhkəmə sizi güllələnməyə məhkum edib!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Axı, biz heç bir məhkəmədə olmamışiq. Bizi məhkəməyə aparmayıblar.

PARTİYA KURATORU. Bu, özbaşınalıqdır!..

NAZIRLƏR KURATORU. Lenin belə deməmişdi!..

POLİKARPOV (*Təhlükəsizlik kuratoruna*). Siz sovet məhkəməsinə, Stalin ədliyyə sistemine şübhə edirsiz?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*tələsik*). Yox... Mən elə demirəm...

POLİKARPOV (*o biri suiqəsdçilərə*). Siz?

KURATORLAR (*tələsik*).

- Yox...

- Yox...

- Yox...

Ticarət kuratoru Polikarpovun ayağına atılır.

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Polikarpov!.. Yoldaş Polikarpov!.. Yoldaş Stalin sizi çox istəyir... Məni xilas edin, yoldaş Polikarpov! Mən yoldaş Stalin yolunda günahlarımı yumaq istəyirəm. Mən o biri dünyaya belə bir günahla gedə bilmərəm! Axi, mən boynuma aldım ki, Türkiyənin də, İngiltərənin, Amerikanın, Yaponianın, Israilin də casusuyam!.. Daha nəyi deyirsiz, təsdiq edim!.. Kimi deyirsiz, üzünə durum ki, yoldaş Stalini zəhərləmək istəyirdi... Partiya naminə mən hər şeyə hazırlam!..

POLİKARPOV (ayağı ilə onu özündən itələyərək, zabitlərə). Bu qatı xalq düşmənini divara dirəyin!

İki zabit Ticarət kuratorunun qollarından yapışaraq, onu divara tərəf sürükləyib, ayağa qaldırırlar. Qalan üç sui-qəsdçini də divara düzürlər.

NAZİRLƏR KURATORU. Mənim yoldaş Stalinə deməli vacib sözüm var!

POLİKARPOV. O biri dünyada Trotskiyə deyərsən! Sen köhnə tortskiçi-sən! (*Marşallara*.) Yoldaş Sovet İttifaqı marşalları! İmparrializmin casusları olan bu satqın xalq düşmənlərini güllələməyə hazır olun!

Marşallar bellərindən tapança çıxarıb sui-qəsdçilərə tuşlayırlar. Partiya kuratoru özünü saxlaya bilməyib, hönkür-hönkür ağlayır.

POLİKARPOV (ikrah dolu nəzərlərlə xalq düşmənlərinə baxaraq). Son sözünüz?!

GÜLLƏLƏNƏNLƏR (sözləri güclə deyə-deyə):

- Yaşasın yoldaş Stalin!
- Koba, mən sənin adınla bu dünyadan gedirəm!
- Yaşasın dünya proletariatının dahi rəhbəri, yoldaş Stalin!
- Yaşasın sovet xalqını kommunizmin qələbəsinə doğru aparan yoldaş Stalin!

POLİKARPOV (işarə üçün sağ əlini yuxarı qaldıraraq). Xalq düşmənlərinə ölüm!

GÜLLƏLƏNƏNLƏR:

- Yox!..
- Vurmayıñ!..
- Vurmayıñ!..
- Yalvarıram!..

POLİKARPOV (əlini aşağı salaraq). Atəş!

Ticarət kuratoru atəş açılmazdan əvvəl yerə sərilir. Atəşdən sonra isə bütün sui-qəsdçilər yerə yixılır.

(Belindən tapanca çıxararaq Ticarət kuratoruna yaxınlaşır.) Murdar xalq düşməni! (*Atəş açaraq Ticarət kuratorunu öldürür.*) Yoldaş marşallar və zabitlər! Sovet xalqı karşısındakı böyük xidmətlərinizə görə yoldaş Stalin sizin Sovet İttifaqı Qəhrəmanlarının qızıl ulduzları və Lenin ordenləri ilə təltif olunmağınız barədə təklifləri şəxsən imzalayaraq SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heytinə göndərmişdir. Təbrik edirəm sizi, yoldaşlar!..

Zirzəminin işığı sönür. Qaranlıqda addım səsləri eşidilir, sonra işıq Polikarpovun üzərinə düşür. O, səhnənin küncündə divardan asılmış telefonu yaxınlaşır, dəstəyi qaldırır və nömrələri yığır.

POLİKARPOV. Alo! Eşidirsiz? Parol: 32 drob 163 nöqtə 11.

Kiçik pauza.

TELEFON DƏSTƏYİNDƏN GƏLƏN SƏS. Alo!

POLİKARPOV (IVANOV). Salam, yoldaş Polikarpov! Mənəm, İvanovdur.

POLİKARPOVUN SƏSİ. A-a-a!.. İvanov?

İVANOV. Bəli, mənəm, yoldaş Polikarpov, İvanovdur. İcazə verin sizə məruzə edim: tapşırıq yerinə yetirildi!

POLİKARPOVUN SƏSİ. Xalq düşmənləri güllələndi?

İVANOV. Bəli, yoldaş Polikarpov!

POLİKARPOVUN SƏSİ. Çox yaxşı, yoldaş İvanov! Yoldaş Stalinə məruzə edəcəyəm!

İVANOV. Çox sağ olun, yoldaş Polikarpov! Mən gedə bilərəm?

POLİKARPOVUN SƏSİ. Yox! Başqa bir tapşırıq var!

İVANOV. Başqa tapşırıq?.. Eşidirəm, yoldaş Polikarpov.

POLİKARPOVUN SƏSİ. Mənim yanımı gəlin!

İVANOV. Oldu, yoldaş Polikarpov! (*Dəstəyi asır.*) Of-f-f!.. Evə də gedə bilmirəm!.. (*Ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxaraq astadan.*) Sizi görüm, lənətə gələsiz!.. (*Daha da astadan.*) Səni də, qoca İblis, görüm, lənətə gələsən!..

İşıq sönür.

SƏKKİZİNÇİ ŞƏKİL

Bakı. Xəzər dənizinin sahili. Axşam.

Oğlan, Qız.

Oğlan sahildəki qayalıqda dayanıb, sakit dənizə baxır. Qız qaça-qaça gəlir.

QIZ (nəfəsini dərərək). Oyl!.. Gecikdim...

ÖĞLAN. Eybi yox... Çıxişa hazırlaşırdın? Qurultaya dörd gün qalıb. (*Tən-tənə ilə.*) Azərbaycan komsomolçularının qurultayı! Necə səslənir?

QIZ. Sevincdən az qalır adamın ürəyi partlasın! Ancaq çıxışım hazırlıdır.

ÖĞLAN. Hazırdır? Bəs, hardaydın?

QIZ. Çörək növbəsində...

ÖĞLAN. Çörək növbəsində?

QIZ. Hə. Evdə çörək yox idi, getmişdim çörək almağa.

Kiçik pauza.

ÖĞLAN. Bəli, bizim çətinliklərimiz var. Ancaq biz bu çətinliklərə sinə gərecəyik! Biz bu çətinlikləri keçəcəyik! Biz kapitalizmə qalib geləcəyik! Biz imperializmin caynaqlarını qoparıb çıxardacağıq!.. Sən dənizə bax, əzizim!.. Gör, necə sakitdir...

QIZ. Hə... Bu gecə qəribə bir yuxu görmüşəm...

ÖĞLAN. Qəribə yuxu? Söylə, görüm!..

QIZ. Axi deyirlər yuxunu ancaq suya söyləmək olar.

ÖĞLAN (əlini dəniz tərəf uzadır). Bəs, bu boyda su?!

QIZ (sevincək gülür). A-a-a!.. Doğrudan e!..

ÖĞLAN. Söylə, görüm!.. Söylə, əzizim!..

QIZ. Görürəm ki, Qafqaz dağlarının qarlı zirvəsidir... Mən özüm heç vaxt Qafqazın zirvəsini görməmişəm, ancaq yuxuda bilirdim ki, bu, başı qarlı Qafqaz zirvəsidir. Zirvənin ən uca bir nöqtəsində, sıldırıım bir qayanın üstündə bir qartal dayanmışdı. Mən yuxuda hiss edirdim ki, bu, adı qartal deyil... O, sıldırıım qayanın üstündən diqqətlə aşağı – Yer kürəsinə baxırdı...

Onun o cür zənnlə baxan gözlərindən heç nə yayına bilməzdi... Bilirsən, mən... mən birdən elə yuxuda başa düşdüm ki, o qartal əslində yoldaş Stalindir!.. Bu, qəribə bir hiss idi. Mən yuxudan oyandım, ancaq gözlerimi açmaq istəmirdim... Mən elə hey o zirvədə, o sıldırıım qayanın üstündə durmuş o qartala baxmaq istəyirdim...

OĞLAN (*mütəəssir*). Hə... Düz deyirsən, əlbəttə, o adı qartal deyil... O, Qafqaz qartalıdır!.. Bax, dənizdən də necə gözəl meh əsdi. Dəniz də bizim dediklərimizi təsdiq edir!.. (*Qızın çiyinlərini qucaqlayıb, özüne sixir.*) Üşümürsən?

QIZ. Yox, yox... Mən sənə siğınanda necə üşüyü bilərəm?

OĞLAN. Mənim əzizim!.. (*Qızı öpür.*) Dəniz yenə sənə qulaq asmaq istəyir. Hayif, mən şeir yaza bilmirəm!.. Yenə şeir de, əzizim. Bilirsən ki, sənin şeir söyləməyini necə sevirəm!.. Səni necə sevirəmsə, şeir deməyini də o cür sevirəm!..

QIZ (*coşğun*).

Gözəl Vətən, o gün ki, sən
Al bayraqlı bir səhərdən
İlham aldın... yarandım mən.
Gülür torpaq, gülür insan,
Qoca Şərqi qapısınan!

Nəğmələrin sərin-sərin,
Aşıqiyəm bu günlərin.
Atamız – şanlı rəhbərin
Gəncliyi söylənir burda,
Həyat vermiş bizim yurda!

Dinlə məni, gözəl Vətən!
Bir söz gəlir ürəyimdən:
Stalinin eşqilə sən
Güləcəksən hər bir zaman,
Azərbaycan, Azərbaycan!..

OĞLAN (*iki əlini də qaldırıb, geniş açaraq, ucadan.*) Ey, gələcək nəsillər, eşidirsiz?! Siz dünyyanın ən xoşbəxt insanları olacaqsız!.. Siz Stalinin övladlarısız!..

QIZ (*hiss olunan bir tərəddüdlə*). O vaxt Stalin olacaq?

OĞLAN. Əlbəttə, əzizim! Sənin gördünүn o Qafqaz qartalı daimidir! O Qafqaz qartalı bütün dünyani, Amerikanı da, Avropanı da kapitalizmdən azad edəcək! O, kapitalizmi məhv edəcək! İnsanlar kapitalizm buxovlarını qırmış azad dünyada yaşayacaqlar!.. Bütün dünyada, eşidirsən, bütün dünyada zəhmətkeşlərin istismarına son qoyulacaql!.. Müharibələrə son qoyulacaql!.. Yer üzündə ancaq qardaşlıq və sülh, əmin-amanlıq hökm sürecek!.. (*Coşğun bir ruh yüksəkliyi ilə.*) Gedək!.. Gedək, əzizim!.. Gedək gələcəyə doğru! (*Qızın əlindən tutaraq.*) İrəli!..

Və ikisi də gələcəyə doğru qaçaraq, səhnədən çıxır.

İşıq sönür.

S O N

*Yanvar, 2018
Roqaşka*